

Araştırma Makalesi/Research Article

Osmanlı İnşaat Mühendisliğine Bir Örnek: İstanköy Limanı Çalışmaları (1850-1909)

Arzu Baykara Taşkaya*

(ORCID: 0000-0002-1712-4881)

Makale Gönderim Tarihi
23.07.2023

Makale Kabul Tarihi
21.10.2023

Atıf Bilgisi/Reference Information

Chicago: Baykara Taşkaya, A., "Osmanlı İnşaat Mühendisliğine Bir Örnek: İstanköy Limanı Çalışmaları (1850-1909)", *Vakanüvis-Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, 8/ Özel Sayı: Dr. Recep Yaşa'ya Armağan: 2269-2310.

APA: Baykara Taşkaya, A. (2023). Osmanlı İnşaat Mühendisliğine Bir Örnek: İstanköy Limanı Çalışmaları (1850-1909). *Vakanüvis-Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, 8 (Özel Sayı: Dr. Recep Yaşa'ya Armağan), 2269-2310.

Öz

Cezayir-i Bahr-i Sefid Vilayeti'nde bulunan İstanköy Adası bir dönem Rodos'a ve daha sonra Sakız 'a bağlanmış olup Oniki adaların en büyüklerinden biridir. Vilayetteki bütün limanların işleyişinin düzene koyulması ve rıhtım yapılması ticari yapının işleyişi açısından çok önemli görülmüştür. Adalar Denizinde bulunan birçok adanın limanı, dolma tehlikesi ile karşılaşmış; başta Rodos ve Kıbrıs, Midilli gibi adalarının limanları, Tersaneyi Amire'den de alınan destek sayesinde yapılan müdahalelerle temizlenmiştir. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivlerindeki Osmanlı Arşivi makalemizin temel kaynağıdır. Yazının amacı Osmanlı Devletinde liman inşası ve temizliği nasıl yapılmış ve bu iş nasıl gerçekleşmiştir? İnşaat mühendisliği gerektiren bu işin ekonomik maliyeti ve uygulanması hangi şartlar altında

* Dr. Öğr. Üyesi, Dumlupınar Üniversitesi, Kütahya Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu, Dış Ticaret Bölümü, Türkiye, a.baykara20@gmail.com.

Assist. Prof. Dr., Dumlupınar University, Kütahya Vocational High School of Social Sciences, Department of Foreign Commerce, Turkey.

olmuştur? Bu soruların cevapları açıklanmaya çalışılmıştır. Limanın mühendislik incelemesiyle keşif defteri çıkarılmış, ardından İstanbul'dan gelen tarak vapurlarıyla farklı zamanlarda üç kez temizlenmesi gerçekleşmiş, limanın girişi açılarak Narince Kalesi'nin etrafındaki eski evlerden kalan moloz taşlarının kullanımıyla da limanın çevre düzenlemesi yapılmıştır. İnşaat faaliyetleri Rum usta ve kalfalar tarafından gerçekleştirilmiştir. Bu haliyle yine maddi olarak da oldukça pahalıya mal olan limanın yapımının ahalinin yardımlarıyla da ekonomik olarak desteklendiğini görüyoruz. Yazımızda Cumhurbaşkanlığı Osmanlı arşivinde evrakların elverdiği ölçüde limanın temizliği ve kısmen inşası, ustaların çalışma saatleri ve işin mali yapısı açıklanmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: İstanköy Limanı, Liman Temizleme ve Düzenleme Çalışmaları, Tersane-yi Amire, Rum Ustalar, Ekonomi.

An Example for Ottoman Civil Engineering: Kos Port Studies (1850-1909)

Abstract

Kos Island, located In The Eyalet Of The Archipelago (Eyâlet-i Cezâyir-i Baħr-i Sefid in Ottoman Turkish) (, was connected to Rhodes for a while and later to Chios and is one of the largest of the twelve islands. Arranging the operation of all ports in the province and constructing docks were considered very important in terms of the functioning of the commercial structure. The ports of many islands in the Aegean Islands faced the danger of being filled; the ports of the islands such as Rhodes and Cyprus and Lesbos were cleaned with the help of the support received from the Imperial Foundry The Prime Ministry Ottoman Archive is the main source of our article. The aim of the article is how the construction and cleaning of the port was done in the Ottoman Empire and how this work was done. Under what conditions was the economic cost and application of this work, which requires civil engineering? The answers to these questions have been tried to be explained. With the engineering examination of the port, the discovery book was issued, then it was cleaned three times at different times with the dredge ferries coming from Istanbul, the entrance of the port was opened and the landscaping of the port was made with the use of rubble stones from the old houses around the Narince Castle. Construction activities are carried out by Greek masters and journeymen. In this way, we see that the construction of the port, which is very costly financially, is supported economically by the help of the people. In our article, the cleaning and partial construction of the port, the working hours of the masters and the financial structure of the work

have been tried to be explained to the extent that the documents in the Ottoman archive of the Presidency allow.

Keywords: Kos Port, Cleaning and Arrangement Studies at Port, İmperial Shipyard, Greek Masters, Economy.

Giriş

İstanköy Adası ,Batı Anadolu sahillerine yakın bir yerde Gökova Körfezi'nin (İstanköy körfezi) girişinde yer alır¹.Cezayir-i Bahr-i Sefid Vilayetinde Oniki Adalardan en büyüğü olan bu ada², önce aynı vilayetin farklı sancakları olan Rodos Sancağı'na ve daha sonra da Sakız Sancağı'na bağlanmıştır.

Evliya Çelebi kale etrafında toplanan merkeze iki kapıdan giriş yapıldığını belirtir. Bu kapılardan biri doğuda denize bakan iskele kapısıdır. Batıda gemilerin yanaştığı gümrüğe yakın diğer bir kapı daha vardır. Burasının deniz kenarındaki tarafında hendeği yoktur. Kara tarafında olan bu kısmın üç tarafının hendeği bulunur³.XVIII. yüzyılda adayı anlatan Choiseul Gouffier,İstanköy kasabasının kıyıdan uzakta, tüm sahilin en bereketli rölyefini oluşturan portakal ve limon ağaçlarıyla kaplı olduğunu ve ada üzerinde hiçbir şey şehrin tam ortasındaki “ Halk Meydanı “ kadar da hoş değil diye yazar⁴. XIX. yüzyılın başında adaya gelen Wittman adanın nüfusunu Yarısı Türk, diğer yarısı da eşit sayıda Yunanlı ve Yahudi'nin bir araya gelmesiyle oluşmaktadır diye kaydeder⁵.

1831 yılındaki ilk nüfus sayımında adadaki nüfusun 1356 'sı Müslüman, 1838'i reaya olarak;⁶ 1881 yılındaki nüfus kayıtlarında

¹ Feridun Emecen,“İstanköy “,TDV İslâm Ansiklopedisi, İstanbul, C.23, (2001),s.308-310.

² 1321 CBSVS(Cezayir-i Bahr-i Sefid Vilayet Salnamesi), s.237.

³ Evliya Çelebi Seyahatnamesi, *Anadolu Suriye , Hicaz 1671-1672*, İstanbul, Devlet Matbaası, Cilt 9 . ,1935,219.

⁴ Choiseul-Gouffier, Marie-Gabriel-Auguste-Florent, comte de, 1752-1817 *Voyage Pittoresque de la Grèce* ,1782,s.105.

⁵ W. Wittman,*Travels in Turkey, Asia-Minor, Syria and across the Desert into Egypt during the Years 1799, 1800 and 1801*, London ,1803,s.434.

⁶ Kemal Karpat, *Osmanlı Nüfusu (1830-1914)-Demografik ve Sosyal Özellikleri* , İstanbul ,2003, (Çev: Bahar Tırnakçı) , s. 154-155.

adada sadece Müslüman ve Rumlardan oluşan nüfus verilmiştir⁷. 1888 de basımı yapılan *Kāmûsü'l-A'lâm* da ise 10.145 olan toplam nüfusun 2366' sı Müslüman, kalanı Rum ve Yahudi olarak belirtilmiştir. Şemsettin Sami özellikle limanın ağız tarafı gayet korunaklıdır diye de belirtir⁸.

Günümüzde de sahip olunan kaynakların en verimli şekilde kullanılması zorunlu hale gelmektedir⁹. Vilayette bulunan adalarda liman yapımı ticaretin geliştirilmesi ve ekonomik yapının canlanması için öncelikli sorun olmuştur. Cezayir-i Bahr-i Sefid Vilayeti'nde bulunan adaların bazılarında liman yapımı, bazılarında liman yapılması yanında limanın temizlenmesi sıkıntı olmuştur. Limanların kullanılamaması ticaretin de işleyemez hale gelmesine sebep olduğundan ekonomiyi de aksatmıştır¹⁰. Liman yapmak da ekonomik boyutuyla devlete maliyet yaratacağından, limanların işletme hakkının yabancılara verilmesi de bu vilayette birkaç sancakta mutasarrıflık yapmış olan Namık Kemal'in görüşünün aksine yabancı şirketlere nasip olur. Bu vilayetin gelişmesi için yapılacakları bir lahiya olarak kaleme alan Miltiyadi Paşa'ya göre de limanların yapılması lüzumludur¹¹. Vilayet hakkında 1852 de lahiya yazan diğer bir devlet görevlisi vilayetin valisi Safveti Paşa'ya göre de Midilli ve İstanköy

⁷ Arzu Baykara Taşkaya, "Cezâyir-i Bahr-i Sefid Vilayeti'nde Tahrir-i Nüfus Çalışmaları (1830-1907)", Sosyal, Beşeri ve İdari Bilimler Alanında Uluslararası Araştırmalar, XVIII, Editör: Dr. Öğr. Üyesi Murat Baş, Eylül –Ekim 2022, Eğitim Yayınevi, Konya, (2022), s. 513-541.

⁸ Şemsettin Sami, *Kāmûsü'l-A'lâm*, C.,2 İstanbul: Mihran Matbaası, 1306, s.882.

⁹ Gülten Şen,, "Bölgesel Kalkınma Ve Kadın Kooperatifleri", Editör : Sultan Okumuşoğlu, Toplumsal Cinsiyetin Kadınlık İnşası ve Kadının Dezavantajlı Konumu, Ankara, İksad, Yayınları, (2021), s.159.

¹⁰ Arzu Baykara Taşkaya, "An Enterprise To The Loss Of The People In Chios "Chios Port And Dock Company", Takvim-ı Vakayi, vol:11, No: 1, (2023), s.27-80.

¹¹ Arzu Baykara Taşkaya, The Reform Lahiya Of The Governor Of Chios Miltiyadi Pasha On The Sanjak Of Chios, International Topkapı Congress March 15-16, 2023 – İstanbul, (2023a), s.370. Midilli Adası'nda liman içinde temizlik yapılması balık dalyanları için gerekli olmuştur. Bu konuna bakınız : Arzu Baykara Taşkaya, "Aquaculture And Trade In The Eyalet Of The Archipelago (Eyâlet-i Cezâyir-i Bahr-i Sefid in Ottoman Turkish) (1815 -1911), ESOGÜ Tarih Dergisi, Cilt: 6, Sayı: 1, (2023c), s.11.

Limanının biran evvel temizlenmesi ve Kalimnoz Adalarına liman yapılması gerekmektedir¹².

1318(1900/1901) yılındaki Vilayet Salnamesinde kasabanın kuzey doğusunda gayet güzel bir liman ve kale olduğu , kalenin arkasında bir mendirek bulunduğu ,limanının temizleme işlemlerinin ve derinliğinin ayarlanmasının altı seneden beri devam eden çalışmalarla hararetli bir şekilde sürdüğü belirtilir. Şu anda limanın 13 kadem derinliğe kadar suyla dolduğu da kaydedilmiştir¹³. XIX. yüzyılın sonunda eserini yazan Cuinet de adadaki liman sıkıntısını:

“Artık büyük limanlar yok . İstanköy’de; büyük tonajlı gemiler yol kenarına demirliyor “şeklinde belirterek adanın liman ihtiyacını gayet makul şekilde açıklamıştır¹⁴.

Limanı genel olarak tanımlarken işin ticari boyutuyla ekonomik tarafı belirtilir. Liman uluslararası ticari taşımacılıkta çok önemli paya sahip olan denizyolu taşımacılığının en önemli öğelerinden biridir. Yine gemi ile diğer taşıma araçları arasında mal ve yolcu aktarılmasını veya yükün depolanmasını güvenle sağlamayı amaçlayan ve buna ilişkin olarak ekonomik işlevlerin gerçekleşmesine olanak veren tüm altyapı ve donanımın var olduğu bir hizmet yeri olarak tanımlanmaktadır¹⁵. Daha evvel de İstanköy Adası hakkında çalışmalar yapılmış olmasına rağmen; liman hakkında herhangi bir çalışma yapılmamıştır¹⁶. Yazımızda Osmanlı Devletinin Adalar Denizi’nde (Ege Denizi) bulunan

¹² Arzu Baykara Taşkaya , “Cezayir-i Bahr-i Sefid Vilayetinde Merkez Tayini ve Vilayetin Valisi Safveti Paşa’nın Lahiyası” 7 .İzmir İktisat Kongresi Bildirileri , Mayıs 17-18, (2023), s.168-204.

¹³ 1318 CBSVS ,237. 1 Kadem (feet) ;30.84 cm’dir. *Mendirek*, bir limanın denizden ve dalgaların yıpratıcı etkisinden korunmasını sağlayan, bu haliyle açık tarafında bir dalgakıran kapalı tarafında ise bir iskele işlevi gören, kısmen su altında inşa edilmiş yapılara verilen addır.

¹⁴ Vital Cuinet, *La Turquie D’ Aise*, E. Leroux, Volume 1 ,Paris,1892, s. 34.Vilayette limanların uygun olmayışı bu durumu Yunanistan’ın lehine çevirmesine ,ticaretin Yunanistan’a kaymasına neden olmaktadır. Bu durum Osmanlı Devleti’nin ekonomisine zarar vermektedir. Arzu Baykara Taşkaya ,*a,g,m*, (2023a), s.371.

¹⁵ İsmet Balık , “Limanlar ve Liman Seçimi “Kent Kültürü ve Yönetimi Hakemli Elektronik Dergi , Cilt: 7Sayı: 2, Yaz 2014,Urban Academy | Rewieved Journal of Urban Culture and Management , Volume: 7Issue: 2 Summer,(2014),s.37.

¹⁶ Yakup Ahabab, *Yakın Dönem Tarihimizde İstanköy Adası*, İstanbul ,Yüksek Lisans Tezi ,İstanbul,2009.

vilayeti Cezayir-i Bahri Sefid'de bulunan Oniki Adalardan en büyük olanı İstanköy Adası'nın limanının temizlenmesi ve rıhtım yapım çalışmaları anlatılmıştır. Makale TC. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığındaki arşiv belgelerinden yararlanarak oluşturulmuş amaç liman hakkında arşivde verilen tablolarla detaylı olarak işin ekonomisi ve inşaat mühendisliğinin ne şekilde yapıldığını ,inşaatla ne tip yöntemler ve malzemeler kullandığı vermektedir.

Limanın Temizlenmesi

Adanın gemi barınmasına uygun olan iç gölünün zaman içinde dolması sonucu önce bu mevkiinin temizlenmesi sağlanır. Aslına bakılırsa limanda yapılacak olan işlemlerin başlıklara bölünerek açıklanması da mümkün değildir. Bir düzen oluşturması ve konun daha iyi anlaşılması için inşa çalışmaları başlıklara bölünmüştür.

Gelemeyen Tarak Vapuru ¹⁷ve İç Limana Dubaların Yerleştirilmesi

İstanköy Adası , doğal liman olma özelliğiyle meydana getirdiği korunaklı yapısıyla belli büyüklükte bulunan gemileri barındırmaktadır. Zamanla bu iç gölün dolmasıyla liman, artık hastalık saçan bir yer haline gelmiş, limanın temizlenmesiyle buraya rıhtım binası da yapılmak istenmiştir. Limanla ilgili ilk çalışmalar 1850 yılında başlamıştır.

Limana ile ilgili en eski evrak temizleme çalışmaları sırasında kaybolan para ile alakalıdır¹⁸.Limanın ağzının artık kapanma noktasına

¹⁷ Tarak gemisi , Limanları veya geçitleri derinleştirmek için kepçeli olarak yapılmış özel gemidir.

¹⁸ 29 Nisan 1848(25 Cemazeyilevvel 1264) tarihli evrakta Sakızlı Yorgi Büroşu adlı kaptanın gemisinden limanın temizlenmesi esnasında bazı paralar denize düşmüştür. İstanköy'e gelerek taifesinden Abbas adlı birinin düşürdüğü paralar denizden çıkarılır. 88 adet direkli riyali çıkaran dalgıçlar 2 adetini kendilerine alırken, 14 adetini de Meclis Vala-yı Ahkam-ı Adliye'ye göndermiştir¹⁸.On dört riyalin tekrar dalgıçlara iade edildiğine dair İstanköy Meclisi'nin mazbatası gönderilir.(BOA, A.İMKT.124 -5). Riyale XIX. yüzyılın başlarından itibaren arşiv belgelerinde çok sık rastlanılır. Bunun temel sebebi riyal ifadesinin anlamının genişlemesidir. Başka sikkeler de riyal olarak adlandırılmaya başlandığı için İspanyol realinin direkli riyal şeklinde özel bir isimle anılması gerekmiştir. Ömerül Faruk, Bölükbaşı,"Riyal ", TDV İslâm Ansiklopedisi, Ankara, (gözden geçirilmiş 3. Basım) Ek-2, (2019), s.426-428 .

geldiğini evraklardan açıkça görüyoruz. Bu iş için tarak vapuru istenir. Limanın durumu için memur ve mühendislerin seçilerek gönderilmesi ve biran evvel harekete geçilmesi için vilayetin valisi de, Seraskerliğe ve Maliye Nezareti'ne haber verir. Ahalinin bu işe karşı çıktığı bilindiğinden işe gayret edilmesi, istenen tarak vapurunun gelmesiyle birlikte limana girmesi ,limanın ağız kısmına bir yol açılması lüzumlu görülmüştür. Ahalinin bu işe karşı direnç göstermesinin önlenmesi için vilayetin valisi Meclis-i Vala'ya tezkere göndermiştir. 26 Ramazan 1266 (5 Ağustos 1850)tarihli evrakta ise İstanköy Limanı'nın temizlenmesi ve düzenlenmesi için tarak vapurunun acilen gönderilmesi tekrarlanır¹⁹.Tersane-yi Amire Nazırının 5 Şevval 1266 (14 Ağustos 1850)tarihli tezkeresi Meclis –i Vala'ya verilmiş; bahriye meclisindeki mazbatada açıklandığı üzere limanın dolması nedeniyle uzun süredir bakımdan uzak kalışıyla, buraya bir vapurun girip temizlik yapmasına uygun olmadığı belirtilir. Limanın ağızından dört kadim derinliğinde bir yol açılmasını istenmiştir. Bu durumu Cezayir-i Bahr-i Sefid Valisi Tersane-yi Amire Nezareti'ne bildirir²⁰.

Limanın temizlenmesinden çok bu işin ekonomik yönünün daha çok önemsendiğini görüyoruz. Cezayir-i Bahr-i Sefid Vilayeti Valisi tahrirat göndererek limanın temizlenmesi ve düzenlenmesi çalışmaları için padişahça gönderilen 7 Şevval 1266 (16 Ağustos 1850)tarihli evraka istinaden İstanköy Limanı'nın temizlenmesi için istenen tarak vapurundan başka inşaat faaliyetlerine başlanması amacıyla bir mühendis gönderilmesini istemiştir. İşin masraflarının da ahali tarafından karşılanmasının mümkün olmaması nedeniyle masrafların karşılanması için Serasker Mehmet Ali Paşa'ya bilgi verilir. Bu masrafların çeşitli yerlerden bulunarak yollanması, işin yapılmasına izin verildiği için ise Maliye Nezareti'ne de gerekli malumat verilmesi istenmiştir²¹.Maliye Nazırı 16 Şevval 1266 (25 Ağustos 1850) tarihli yazdığı evrakta İstanköy Limanı'nın temizlik vs. masraflarına dair Maliye Nezareti'ne ve aynı konuyla ilgili olarak mühendis tayin olunması için Seraskerlik'e durumu bildirir. Burada limanın masrafı için gelir kaynağı olmadığı, mühendisin biran evvel yollanmasıyla

¹⁹ BOA,MVL 233 -73. (26 Ramazan 1266).

²⁰ BOA,İ.MVL, 178-5309-6. (5 Şevval 1266).

²¹ BOA,A.}MKT.NZD.12 – 22. (7 Şevval 1266).

ücretinin dahi hazine tarafından verilmesi istenmiştir²². Liman için mühendisin seçimi(intihab)maddesinin seraskerliğe yazıldığı, masraflar için gereken akçenin Maliye Nazırı tarafından havalesi istenir. Katip Bey efendi tarafından Sadaret müsteşarı Hıdır Ali Efendiye yazılan 20 Şevval 1266 (29 Ağustos 1850)tarihli evrakta İstanköy Limanının temizlenme masrafının mahallin varidatından karşılanması istenmiştir. Adanın gelirinin müsait olduğu Cezayir-i Bahr-i Sefid Vilayeti valisi tarafına bildirilmiş ,ona göre gerekenin yapılması bildirilmiştir²³.

Tarak vapurunun gelmesiyle sığ yerlere dubalar koyulmaya başlanmıştır. 28 Şevval 1266 (6 Eylül 1850)tarihli evrakta İstanköy Adası limanının temizlenmesi ve duba yerleştirilmesi için tarak vapurunun gelmesiyle dubaların limana yerleştirilmesi; deniz tarafında bulunan sığ yerlerin düzenlenmesi için iki mazbata yollanır. Limanın ağzının bu şekilde temizlenmesi ile ahalinin bu işe yardımcı olacağı belirtilir²⁴. İki gün sonra gelen evrakta İstanköy Limanı'nın temizlenmesi için mahallin sandığında toplanan parayla halkın işe katkıda bulunduğunu görürüz. Müslümanlardan (Ehli İslam hissesi)1000 kuruş yardım toplanırken; Reaya Hissesi olarak Kocabaşılar vasıtasıyla 9830 kuruş toplanmıştır. İstanköy kaymakamına yazılan 4 Zilkade 1266 (11 Eylül 1850) tarihli iki mazbata İstanköy Limanı'nın temizlenmesi için tarak vapurunun temini ve dubaların limana getirilmesi ile limanlıdaki mevkilerin "Ca" tespit edilmesi için padişaha takdim edilmiştir²⁵. Maliye Nezareti'ne yazılan evrakta da bu iş için gerekli olan paranın biran evvel temin edilmesi gereğinin yapılması istenmiştir .

Cezayir-i Bahr-i Sefid Vilayeti Valisi 29 Zilhicce 1266 (5 Kasım 1850) tarihli İstanköy Adası Limanı'nın temizlenmesi dolayısıyla yapılacak masrafların karşılanması ve mühendis tayinine dair gönderdiği şukkasında masrafın mahalden alınmasının mümkün olmayacağından ;paranın biran evvel bulunması ,Seraskerlere ve

²² BOA, A.}MKT.NZD.13 – 20.(16 Şevval 1266).

²³ BOA,C..NF.. 50 – 2477. (20 Şevval 1266).

²⁴ BOA,A.}AMD.20 -8. (28 Şevval 1266).

²⁵ BOA, A.}MKT.MHM.754 – 94. (4 Zilkade 1266).

Maliye Nezareti'ne para hususunun bildirilmesini ister²⁶. Adanın Meclisi liman için 2 Muharrem 1267 (7 Kasım 1850) tarihindeki kararında İstanköy Limanı'nın temizlenmesi ve tahliyesinin kontrol edilmesi hususunda limanın temizlenmesinden sonra derinlerine (kuvve-yi karibeye) gelindiği ve adanın fena havasından dolayı Patrona gemisiyle Osman Paşa'nın da gerekli uyarıları yapmak için Rodos'tan gelip kontrolleri gerçekleştirdiğini belirtir. Meclis-i Vala'ya gönderilen mazbatada limanın layığıyla temizlenmesinin halkın yararına hayırlı bir amaç olacağı , limanın kontrol edildiği Cezayir-i Bahr-i Sefid Valisi'ne cevabname yazılması istenir²⁷. İki hafta sonra yollanan evrakta ise İstanköy Limanı'nın temizlenmesi için limanın ön kısmının çalışmalarının hemen hemen bitecek duruma geldiği ,yapılan istekler ve müracaatlar sonucunda Rodos'ta bulunan Patrona Hümayun Vapuru ile Osman Paşa 'nın oraya gittiği ve incelemelerden sonra Rodos'a geri döndüğü belirtilir²⁸.

Ada kaymakamının yazdığı 29 Muharrem 1267 (4 Aralık 1850) tarihli evrakta İstanköy Limanı'nın temizlenmesi için getirilen tarak vapurunun açtığı yerin uzunluğunun 130 ve genişliğinin 85 kadem-i Osmani geldiği belirtilir. Bazı mahallerde 8 ve bazılarında ise 5 kadem su derinliğine kadar suyun kazıldığı, havanın fırtınalı zamanlarında limanın önünün kapanmasının önlenmek için önlem alınması istenir. Doldurulan büyük rıhtımın büyük taşlardan desteklenmesiyle denize doğru vapur ile temizlenmiş olan geniş bir alan açıldığı ;ç limana vapur girmesinin kolaylaştığı bildirilir²⁹. Bu şekilde limanın bitmeye yaklaşan ağız kısmının açılmasıyla içine bir tarak vapurunun girmesi de temin edilecektir. 22 Safer 1267 (27 Aralık 1850) tarihli evrakta İstanköy Limanı'nın kapalı olan Yunanistan Ağzı'nın açılmasıyla, İstanbul'dan gönderilen Tarak Vapuru'nun limanın temizlenmesinde ne derece faydalı olduğu hususunda İstanköy Kaymakamı'nın şukkasının takdim edildiği belirtilir. Bu işlere ahalinin de desteğinin olumlu

²⁶ BOA,A.}MKT.UM.36 – 88. (29 Zilhicce 1266).

²⁷ BOA,A.}AMD.24 -76. (2 Muharrem 1267).

²⁸ BOA,A.}MKT.MVL. 35 -26. (20 Muharrem 1267).

²⁹ BOA, İ..DH.. 225 – 13468. (29 Muharrem 1267) .

olduğunu belirten Kaymakam Mustafa Ağa merkeze durum hakkında bilgi veren evrak yollamıştır³⁰.

Kaptan Paşa'ya yazılan 11 Zilkade 1277 (21 Mayıs 1851)tarihli evrakta İstanköy Adası Limanı'nın temizlenmesi için bir Tarak Vapuru'nun gönderilmesi işi için adanın meclisine gelen mazbatanın kaptanlara gönderilmek üzere olduğu bildirilir³¹.Kaptan Paşa'ya yazılan 8 Aralık 1851(13 Safer 1268)tarihli evrakta işin bitirip bitirilmediği bunun için malumat verilmesi istenmiştir. Temizlenmekte olan İstanköy Limanı'nın seviyesinin düzleştirilmesiyle ,işin bitip bitmediği sorulmuştur ³². 17 Safer 1268 (12 Aralık 1851) tarihli evrakta da İstanköy Limanının temizlenmesi hakkında Kaptan Paşa'ya yazılan tezkire jurnalinde de gösterildiği gibi haritadaki ölçülere uyulması istenir³³.Bu amaçla Tersane--yi Amire'ye de talimat verilmesi, gelecek olan haritada da durumun bildirileceği, işin İstanköy Kaymakamına da iletilmesi vurgulanır. On gün sonraki evrakta da İstanköy Limanı'nın tamiri için her türlü tedbirin alınması belirtilir³⁴.

İstanköy Adası limanında işlemin bitip bitmediği 17 Cemazielevvel 1268 (8 Nisan 1852) tarihli evrakla sorulmuştur. Bu incelemede boğazla kara arasında İngiliz kademi hesabınca ölçülerin uygulanması, verilen ölçülere uyulduğu takdirde temmuzun sonuna kadar derelerin tamamen temizlenmesinin tamamlanması istenmiştir. Memurlar tarafından bu işin haritasının gönderildiği; tersanece malumat verilmeyip durumun memurlara bildirildiği belirtilir. Haritaların gelmesiyle durumun daha iyi incelenebileceği, bir kere daha evrak gönderilmesinin gerekebileceği İstanköy Kaymakamı'na durumla alakalı bilgi verilmesi istenir³⁵.

İstanköy Limanı ve temizliği için şimdiye kadar temizliği yapılan yerlerin mabeyn memurları tarafından gelen jurnali ve haritasının 6 Şaban 1268 (26 Mayıs 1852)tarihli tezkereyle Kaptan Paşa 'ya

³⁰ BOA, A.}AMD.27-88. (22 Safer 1267).

³¹ BOA,A.}MKT.MHM.220 -15. (11 Zilkade 1277).

³² BOA,A.}MKT.NZD.47 -6. (13 Safer 1268).

³³ BOA, A.}AMD. 34 -35. (17 Safer 1268) .

³⁴ BOA,A.}MKT.MHM. 41 – 53. (22 Safer 1268).

³⁵ BOA, İ..DH.. 244 – 14890. (17 Cemazielevvel 1268).Burada verilen İngiliz kademi ölçüsü 1 *Kadem* (feet) = 12 pus = 30,48 cm 'dir.

gönderilmesi istenmiştir³⁶. Kaptan Paşa'ya yazılan 14 Şaban 1268 (3 Haziran 1852)tarihli evrakta da limanı'nın temizlenmesine dair jurnal ve haritanın takdimi için tezkere yollanmasının gerekliliği tekrarlanır³⁷.

Yapılacak masrafların mahalden alınamamasıyla Tersane-yi Amire'den istenen iki vapurun gelişi ve gidişi ücretlerinin hazineden karşılanması sağlanır. 16 Ramazan 1268 (4 Temmuz 1852) tarihli evrakta İstanköy Adası limanının temizlenmesinde görevlendirilen tarak vapuruna ücret ödenmesi istenir. Bundan evvel de masraf olunan Rugma Zeyt ve Rugma Haven adlı gemilerin parasının ödenmesi 400 kese(kise) kadar tutan ücret için Tersane-yi Amire hazinesinden toplamda 2542 kusur kese 200 kuruş kadar masraf yapıldığı belirtilir³⁸. Bu halde hazineden tersanenin vapur ve dubalar için ödeyeceği meblağ 5900 bu kadar kesenin 2500 kesesinin adı geçen vapurların yol masraflarına harcanmış olduğu belirtilir. Masrafların Tersane-yi Amire hazinesinden ödenmesi Kaptan Paşa'ya da durumun bildirilmesi istenmiştir³⁹.

İç limanın dolmasının en önemli sebebi aynı zamanda derelerin de limana akmasıyla alüvyonlarını limanı doldurmasıdır.⁴⁰ 6 Zilkade 1268 (22 Ağustos 1852)tarihli evraklarda İstanköy Limanı'nın temizlenmesi için limana akan derelerin kurutulması için harcanacak malzemenin miktarının memurlar tarafından düzenlenen jurnal ve haritalarıyla Kaptan Paşa'ya gönderildiği belirtilir⁴¹.27 Zilkade 1268 (12 Eylül 1852) ve 1 Zilhicce 1268 (16 Eylül 1852) tarihli evrakta da Kaptan Paşa'ya aynı bilgiler gönderilir⁴².

³⁶ BOA, A.}AMD. / 38 – 3. (6 Şaban 1268).

³⁷ BOA,A.}MKT.MHM.47-9. (6 Şaban 1268).

³⁸ Kise, Beş yüz kuruşluk para birimidir. Baki Çakır,"Kese", TDV İslâm Ansiklopedisi, Ankara, (gözden geçirilmiş 3. basım) EK-2,(2019), s.42-43.

³⁹ BOA,İ..MVL.240 – 8562. (16 Ramazan 1268).

⁴⁰ 1319 salnamesinde adanın suları hakkında da bilgi verilmiştir. 1319 CBSVS ,s.228-229.

⁴¹ BOA, İ..DH..256 – 15821. (6 Zilkade 1268).

⁴² BOA,İ..DH.. 257 – 15883 (27 Zilkade 1268) ve BOA, A.}MKT.MHM. / 755 – 99.(1 Zilhicce 1268) .

Tablo 1: 1852 yılı Temmuz ayında Tarak Vapurunun Çalıştığı Saatleri Gösterir Çizelge ⁴³

.Rugma Zeyt		Rugma Haven		Çıkarılan Çamur Maden	Kömür Madeni (Kantar)	Saat	Çalışılan Gün Sayısı	Günler
370	1	370	1	17	20	10	1	Pazar ⁴⁴
-	-	-	-	-	20	-	2	Pazar ertesi
370	1	370	1	13	20	10	3	Salı
370	1	370	1	15	20	10	4	Çarşembe
370	1	370	1	12	20	10	5	Penşenbe
280	7	280	7	57	80	20	6	Cuma
370	1	370	1	11	20	10	7	Cumartesi
370	1	370	1	13	20	10	8	Pazar
370	1	370	1	12	20	10	9	Pazar ertesi
370	1	370	1	13	20	10	10	Salı
15 (-)	160-270	15-1	160-370	106-12	160-20	20 - 10	11	Çarşembe
1	370	1	370	11	20	10	12	Penşenbe
-	-	-	-	-	-	-	13	Cuma
1	370	1	370	14	20	10	14	Cumartesi
1	370	1	370	11	20	10	15	Pazar
40-()	24-()	40 -()	24-()	156-()	240 -()	120	16	Pazar ertesi
-	-	-	-	-	-	-	17	Salı
-	-	-	-	-	-	-	18	Çarşembe
-	-	-	-	-	-	-	19	Penşenbe
-	-	-	-	-	-	-	20	Cuma
40-370	24-1	40-370	24-1	156-14	240-22	120-11	21	Cumartesi
370	1	370	1	13	22	11	22	Pazar
370	1	370	1	13	22	11	23	Pazar ertesi
370	1	370	1	23	22	11	24	Salı
370	1	370	1	12	22	11	25	Çarşembe
290-370	32-1	290-370	32-1	220-14	350-22	175-11	26	Penşenbe
-	1	370	-	-	-	-	27	Cuma
370	1	370	1	17	22	11	28	Cumartesi
370	1	370	1	13	22	11	29	Pazar
370	1	370	1	16	22	11	30	Pazar ertesi

⁴³ Tanzimat döneminde başlatılan ölçü reformları çerçevesinde çıkarılan 20 Cemâziyelâhir 1286 (27 Eylül 1869) tarihli Mesâhât ve Evzân ve Ekyâl-i Cedîdeye Dâir Kânunnâme ile 1 kantar a'şârî veya kental = 100 vukiyye a'şârî veya okka = 100 kg. eşitliği benimsenmiş, eski kantarın değeri ise 44 okka = 100 lodra = 117331313 miskal = 17.600 dirhem = 56,44958 kg. olarak belirlenmiştir.

⁴⁴ Hava muhalefeti nedeniyle vapurun tatil olduğu belirtilir. BOA, İ..DH.. 244 – 14890-2 ve Cengiz Kallek, "Kantar", TDV İslâm Ansiklopedisi, İstanbul, C. 24, (2001), s.317-320.

370	1	370	1	15	22	11	31	Salı
140	440-3702	140	42	294	460	240	-	Charşenbe

Tablo 1 de 1852 yılında tarak vapurunun limanda yaptığı beş haftayı kapsayan çalışması verilmiştir. Tarak vapurlarının üçüncü haftada sadece bir gün çalışıldığı görülür. Tatil günleri de çalışma yapılmıştır. Limanın 1852 de temizlenmesinin ardından işe uzun bir müddet ara verildiğini görüyoruz. Kaptan Paşa'ya yazılan 18 Safer 1269 (1 Aralık 1852) tarihli evrakta sandıklar ve çeşitli işler için gönderilen tahrirata cevaben Cezayir-i Bahr-i Sefid Vilayeti Valisinin gelen evrakı, Meclis-i Vala'ya gönderilmiştir Liman temizleme işine bir süre ara verilmesiyle , vapurları kullanan makinecinin biran evvel gelmesi ve Meclis-i Vala'ya gönderilen evrakın Kaptan Paşa'ya yazıldığı belirtilir. Ayrıca İstanköy Limanı boğazına konulacak sandıkların kerestesinin taşınması için gerekli olan masrafları tespit edecek memur ve rıhtımcı ustası hakkında bilgi verileceği bildirilir⁴⁵ . Limanın temizlenmesi için Girit Vapuru hümayunun gönderileceği veya başka bir yerden vapur getirtilebileceği yazılır . İstenen vapurların limana gelmesiyle beraber tarak vapurunun makinecisi olan İsmail Ağa'nın da bu tarafa gideceği belirtilmiştir. Vapurun işin bir müddet tatil olması dolayısıyla makinecinin süratle geri döndüğü rıhtımcının işini yapması ve makinecinin durumu hakkında müsteşara da bilgi verilemeyeceği bildirilmiştir⁴⁶.

Kaptan Paşa'ya yazılan 29 Safer 1272 (10 Kasım 1855) tarihli evrakta Tarak Vapuru'nun İstanköy Adası'na gönderilmesi için bahar mevsiminin uygun olduğu belirtilmesine rağmen yazılan evraklarda vapurlar uygun olduğu zaman haber verileceği bildirilmiştir⁴⁷. Kaptan Paşa'ya yazılan 25 Safer 1274 (15 Ekim 1857) tarihli evrakta ve mahal meclisinden gelen mazbatada Cezayir-i Bahr-i Sefid Vilayeti tarafından gelen tahrirat mazbatalarının kaptanlara

⁴⁵ Günümüzde sandığın yapı işlerinde kullanılan karşılığını tam olarak bulamadık. Sandığın inşaat işlerinde karşılığı ahşap ölçme aleti olarak verilmiştir. BOA, A.MKT,UM,117-41-2. (18 Safer 1269).

⁴⁶ BOA,A.}MKT.NZD.67 – 42.(18 Safer 1269).

⁴⁷ BOA,HR.MKT.126 -63.(29 Safer 1272).

iletildiği, İstanköy Limanı'nın temizlenmesinde çalışacak tarak vapurunun henüz gelmediği belirtilir⁴⁸.

1855 yılından sonra 1861 de tekrar Tarak vapuru isteği yinelenmiştir. 12 Muharrem 1278 (20 Temmuz 1861)tarihli evrakta İstanköy Limanı'nın temizlenmesi için Tarak Vapuru gönderilmesi ada meclisinden gelen mazbatada Kaptan Paşa'nın gereğini yapması istenmiştir⁴⁹.

İstanköy Limanı temizlenen tek liman değildir. Bu esnada birkaç limanda da temizleme yapılmaktadır. Kaptan-ı Derya'ya yazılan 22 Zilkade 1278 (21 Mayıs 1862) tarihli evrakta Sisam ve İstanköy Limanlarının temizlenmesi hakkında bilgi verilir. Bu limanların kıymetli oluşu da göz önüne alınarak , gerekenin yapılması için biran evvel harekete geçilmesi istenir ⁵⁰. 7 Ağustos 1862(10 Safer 1279) tarihli evrakta Kıbrıs Adası Magosa Limanı'nın acilen temizlenmesi için talep olunan tarak vapurunun İstanköy, Sakız ve Rodos Limanlarını temizlenmesi bitmeden gönderilmesinin mümkün olamayacağı belirtilir. Mutasarrıf paşaca gönderilen takirde vapur hakkında ne yapabileceği ile alakalı görüş istenmiştir. Limanın haritada görüldüğü üzere mutasarrıfça Meclis-i Vala-ya gönderilen tahriratında Bahriye meclisinin verilen mazbatasında da belirtildiği üzere temizlenmesinin gerekliliği vurgulanmış , limanlara Tersane-yi Amire tarafından tarak vapurunun gönderilmesini istenmiştir⁵¹.

Bahriye Nezaretine yazılan 1 Rabiulevvel 1284 (3 Temmuz 1867)tarihli evrakta İstanköy Adasındaki gölün temizlenmesi için tarak vapuru talebine dair adı geçen İstanköy Kaymakamlığı tahriratının, Meclisi Vala-yı Ahkam-ı Adliyeye havale edildiği belirtilir. Bu tahriratla ilgili diğer evrakların da birleştirilerek gereğinin yapılması vurgulanır⁵².Tarak vapurunun gönderilmesi 28 Muharrem 1284 (1 Haziran 1867) tarihli evrakta yinelenir . Kumandan Paşa'nın 19 Ağustos 1867 (18 Rebiülahir 1284)tarihli yazdığı cevapta Midilli Adası'nda tamir olan tarak vapurunun İstanköy'e gönderilebileceği bildirilir.

⁴⁸ BOA,A.}MKT.MHM.118 – 77. (25 Safer 1274).

⁴⁹ BOA, A.}MKT.MHM.226 – 75 . (12 Muharrem 1278).

⁵⁰ BOA,. A.}MKT.NZD. 420 -37. (22 Zilkade 1278) .

⁵¹ BOA, MVL 788 -56. (10 Safer 1279).

⁵² BOA, MVL, 800 – 29. (1 Rabiulevvel 1284).

Tersane memurluğu tarafından bildirildiği üzere alet ve edevatının tamir edilmesi ,gereken tamirin yapılmasının ardından vapurun hizmet edeceği , biriken çeşitli işlerin önünün alınmasının sağlanacağı bildirilir. Vapurun tamirin ardından İstanköy'e gelmesi bozuk dubanın mahalle getirilmesi istenir. Limanın tamiri için 27 Rabiülahir 1284 (28 Ağustos 1867) tarihli evrakta ise tarak vapurunun makinesinin bazı parçalarının tamiri veya yenilenmesi gerektiğinden Dersaadet'e gönderildiği belirtilir. Midilli'deki eksik dubaların tamamlanıncaya kadar İstanköy Adası Limanı'nın temizlenmesinin mümkün olmadığı bildirilir⁵³.İstanköy Adası Meclisi'nden Meclis Vala-yı Ahkam-ı Adliye'ye havale edilen mazbatada limanın tamiri için uzun süredir tarak vapuru için beklenildiği , orada çok uzun sürede vapurun kalması dolayısıyla şimdi yine talep olunması sebebiyle gerekirse Midilli'de olan tarak vapurunun gönderileceği belirtilir. İstanköy Limanı hakkında Tercüme Odası'na yazılan mazbatada bazı sebeplerden dolayı dolmuş olan limanın yine yoğun temizleme yapılacak duruma düşürülmemesi istenmiştir.

Dahiliye Nezaretine yazılan 8 Zilhicce 1287 (1 Mart 1871) tarihli evrakta Bozcaada, İstanköy ve Kalimnoz limanlarının temizlenmesi için Tersane-yi Amire'den bir tarak vapuru gönderilmesi istenmiş, Sakız ve Midilli'nin hem liman hem de rıhtımlarının hazinece yapıldığı göz önüne alınırsa ,bu limanların masraflarının mahalde bulunan ahalden karşılanması istenmiştir⁵⁴. Bu işlerin gerçekleşmesi durumunda oluşacak olan yarar göz önüne alındığında hazineye yük olunmayacağı ve işin masrafının mahalden alınacağı tarak vapurun da gönderileceği belirtilir.

Tarak vapurunun bir kez daha birçok kez yapılan çağrıdan sonra ancak 1887 yılında geldiğini görüyoruz. Tersane-yi Amire yardımıyla limanın temizlenmesi için belli noktalarda tarak dubaları çalıştığı gibi liman içindeki sığ noktalara su ayarı yapan dubalar da yerleştirilmiştir. Bahriye Nazırının yazdığı 4 Zilkade 1304 (2 Temmuz 1887)tarihli evrakta Sakızda bulunan daha sonra tamir edilerek İstanköy Limanına getirilmiş olan bir tarak dubasının Eser-i Cedid Vapuru ile gönderilmesi sağlanmış, tarak dubasının tamiratının ardından çalışmaya başladığı

⁵³ BOA,MVL 800 -14-7. (27 Rabiülahir 1284).

⁵⁴ BOA,ŞD.2340 – 23-2. (8 Zilhicce 1287).

belirtmiştir⁵⁵. Limanda yapılan işlemler sırasında sıkıntı yaşandığını da evraklardan izleyebiliyoruz. Cezayir-i Bahr-i Sefid Valisi Akif Paşa'dan gelen iki sonra gönderilen telgrafnamede İstanköy Adası'nda bayramın 2. Salı günü mahreç topçulardan iki kişinin aralarında olan anlaşmazlık nedeniyle Tarak Vapuru'nda bulunan bahriye askeri ile İstanköy Kalesi topçuları arasında çatışma çıktığı ve topçulardan yaralanan olduğu belirtilir. İşin sebeplerinin tahkik edilip neticesinin bildirildiği belirtilir. İstanköy Limanının komodorluğuna durumun haber edilmesiyle Bahriye Komodorluğu ile Topçu Kaymakamından gerekli işlemlerin yapılması istenmiştir⁵⁶.

Limana limanın derinliğini belirtmek amacıyla dubaların yerleştirilmesine rağmen ; dubalarla ilgili bazı sıkıntıların olduğu da evraklara yansımıştır. 14 Rebiülevvel 1308 (28 Ekim 1890)tarihli evrakta İstanköy Limanı'nın temizliği için iki tarak vapuru ve bir istimbot istenmiş ramazan-ı şerifte Süleyman Efendi tarafından verilen arzihal Bahriye Nezareti'ne gönderilmiştir. Dubaların daha on beş gün önce koyulduğu bunlardan birinin suyu gösterdiği; ötekisinin diğer duba ile beraber battığı belirtilir. Bunları tekrar yerleştirip çalışır hale getirilmesine yardımcı olacak istimbotun da dubaları zar zor tutulabildiği bildirilir. Durum hakkında ne yolda hareket edileceği Bahriye Nezareti'ne sorulmuştur⁵⁷.

Tarak vapurunun liman için istendiği son tarih de 1909 yılıdır. Cezayir-i Bahr-i Sefid Vilayeti Valisi 9 Zilkade 1327 (22 Kasım 1909)tarihli evrakında İstanköy Limanı'nın temizlenmesi için tersanedeki dubalardan birinin tamir edilerek ,Tersane-yi Amire 'de bulunan tarak vapuruyla gönderilmesini istemiştir. Ticareti günden güne artan İstanköy Limanı'nın mahalli ihtiyaçla birlikte kapasitesinin yükselmesi için kolayca limandan mal yüklenmesini temin etmek amacıyla limanın biran evvel temizlenmesi vurgulanmıştır. Bahriye Nezareti tersanede bulunan tarak vapurunun çalışmadığını

⁵⁵ BOA,Y..PRK.ASK.,40-90. (4 Zilkade 1304).

⁵⁶ Evrakta hangi bayram olduğu belirtilmemiştir. BOA, Y..PRK.ASK.46 -99. **Komodor** rütbe olarak albay olan, ancak kumanda ettiği deniz birliği nedeni ile amiral yetkileri ile donatılmış komutandır. Komodor olabilmek için albayın belirli bir kıdeme ulaşmış olması gerekir. Komodorun kumanda ettiği birlikte birden fazla gemi olması gerekmektedir.

⁵⁷ BOA,.Y..PRK.BŞK. 19 – 65. (14 Rebiülevvel 1308).

bildirilmiştir. Fakat vapurun bir an evvel tamir edilerek İstanköy'e yollanması istenmiştir⁵⁸.

İç limanın sürekli dolması sebebiyle 1850-1890 -1909 yılları arasında Tersaneyi Amire 'den sürekli olarak tarak vapurunun talep edildiğini görüyoruz. Devlet istekleri geri çevirmemiş vapurları göndermeye gayret etmiştir.

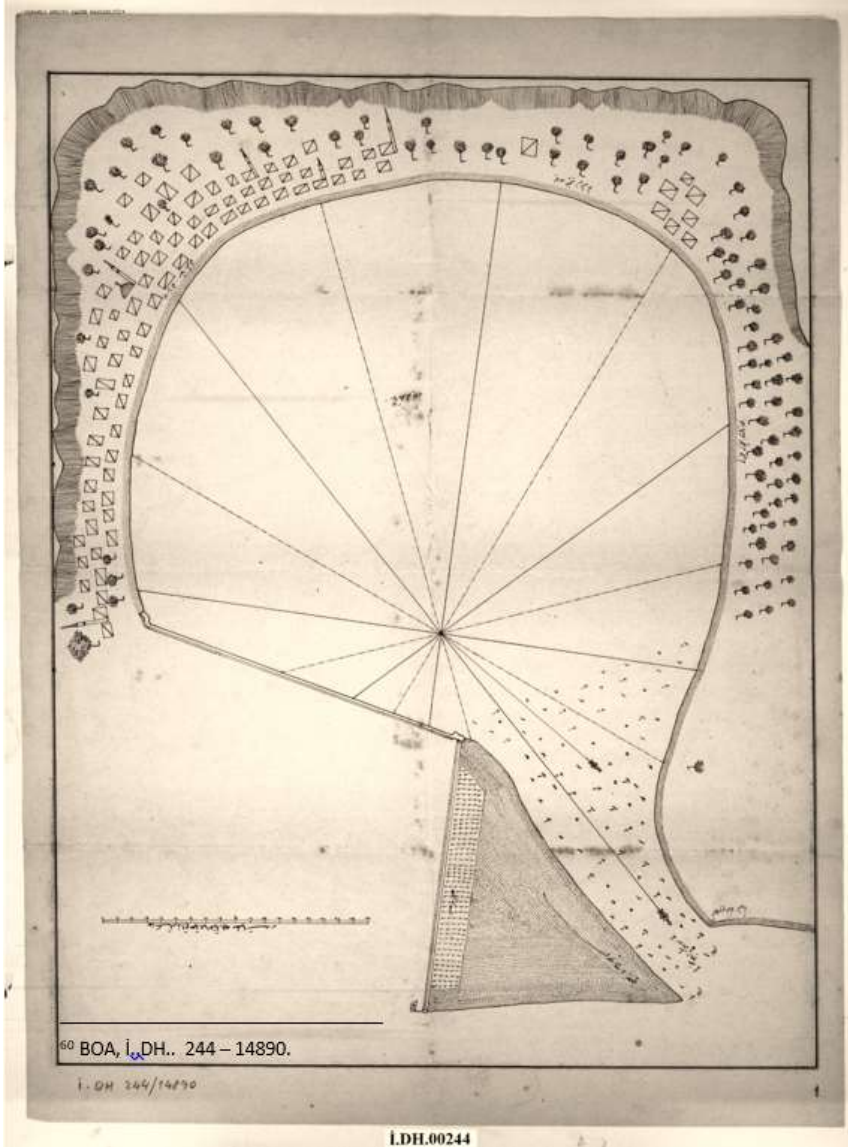
Usta Değişimi

Liman içinde denizde inşa işlemleri devam ettiği gibi kara tarafında da hararetli çalışmalar yapılmıştır. Limanın temizlenmesinden önce kalenin 1848 tarihinde tamir ettirildiğini görüyoruz. Maarif Nezareti'ne yazılan 8 Cemaziyülevvel 1264 (12 Nisan 1848) tarihli evrakta İstanköy Adası'nda bulunan "Taranca" adlı kalenin tamirinde hizmeti görülen Mühendis Mehmet Efendi'ye 2000 kuruş atıyye(ödül) verilmesi , durumun hazineye yazılarak maliyeye bildirilmesi istenmiştir⁵⁹. Maliye Nazırına yazılan 9 Safer 1269 (22 Kasım 1852) tarihli evrakta İstanköy Limanı'nın kum dolan yerlerinin temizlenmesi ve denizin önüne set çekilmesi amacıyla boğazın ağız kısmına üç& beş adet(çend) sandığın koyulması istenir. Bu şekilde limanın ağız kısmının kapanması ve iç kısmına pislik dolması da engellenecektir. Özellikle hastalık saçan iç limanın önce temizlendiğini ve ağızının açıldığını daha sonra ise ağız kısmının kapatılmasıyla bir şekilde temizliğinin muhafaza edilmeye çalışıldığını görüyoruz.

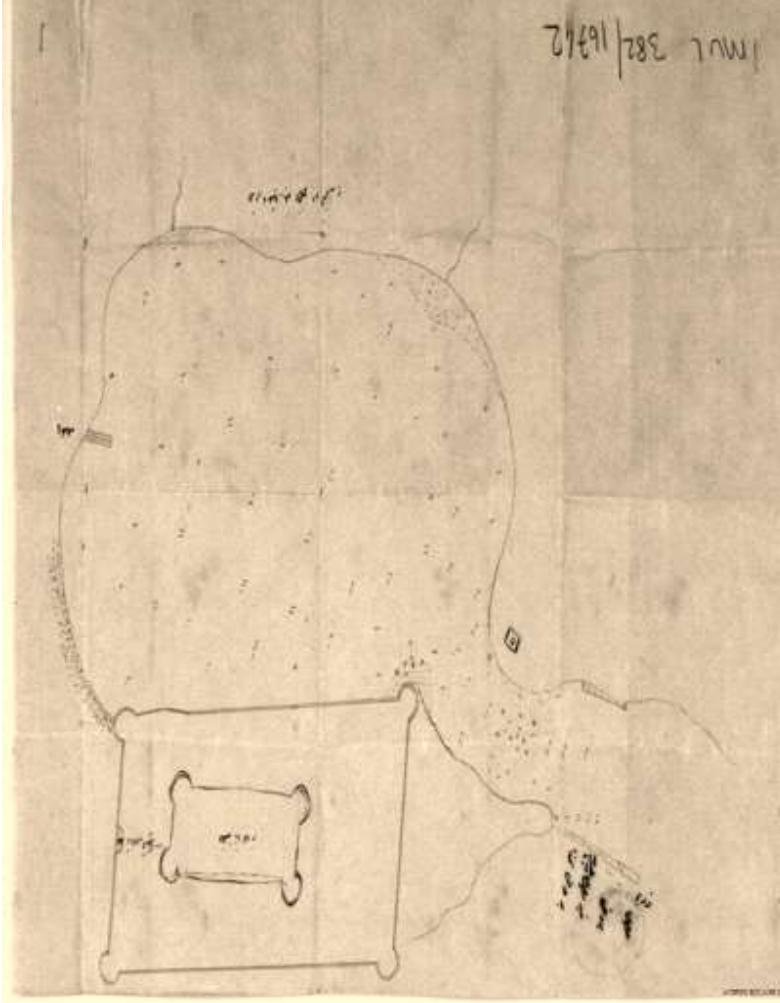
⁵⁸ BOA, DH.MUİ. / 27 – 14. (9 Zilkade 1327).

⁵⁹ BOA, A.)MKT.MHM.14 -25. (8 Cemaziyülevvel 1264).

Harita 1: İstanköy Limanı Temizleme Çalışmaları⁶⁰.

⁶⁰ BOA, İ..DH.. 244 - 14890.

Harita 2 İstanköy Limanı Temizleme Çalışmaları Yapılacak Alan⁶¹.

9 Safer 1269 (22 Kasım 1852) tarihli Maliye Nezareti'ne yazılan evrakta duvar işinde mahareti bir yana küçük işlerde ayrıca usta olması nedeniyle iş Duvarcı Dimitri 'ye verilmek istenir. Şahsın bu işe tayin edilmesi ile beraber ustaya 2000 kuruş harcırah ve 1000 kuruş

⁶¹ BOA,İ.MVL,382,16742.

maaş verilmesi, yapıştırıcı özellikte olan toprağın da kullanılması istenir. Durum Meclis-i Vala'ya yollanır. Kereste ve eşya ücretlerinin gönderimin sağlanması, memurların harcırah ve masraflarının Maliye Hazinesinden alınması; toprağın masrafının ise Cezayir-i Bahr-i Sefid Vilayeti 'nden ödenmesi istenir⁶².11 Rabiulahir 1271 (1 Ocak 1855) tarihli evrakta usta değişimin yaşandığını ve gelen diğer Rum ustaya ise ruhsat istendiğini görüyoruz. İstanköy Limanı'nın temizlenmesinde çalışacak ustaya dokuz aylık ücretinin verildiği ,kalan sekiz aylık ücretin nisanda verilmesi düşünüldüğünden Tanaş adlı Zimninin yazdığı arziye mahalden cevap verilmesi ;durumun Maliye Nezareti'ne mazbatayla ulaştırılması istenmiştir. Duvarcı-(Köçek) Dimitri'nin kalfa olarak Tanaş adlı şahsı yanına almış olduğu ,vekaletle memuriyetine dair emirname olmadığı için maaşı olan 100 kuruşun verilmesini Tanaş 'ın talep ettiği belirtilmiştir. Kendisine kısmen cevap verilmesi üzerine Köçek Dimitri'nin limanda işe başladıktan sonra hastalanınca gidemediği ve yerine Tanaş'ın ise fenni memuriyette maharetli olmasıyla bina inşasında da usta olduğu bilindiğinden ; şahsa iş için ruhsat verilmesi istenmiştir. Tanaş'ın 9 aylık ücretinin verilmesi 8 aylığının da daha sonra ödenmesi kararlaştırılmış Tanaş'ın işe başlamasından itibaren ne kadar müddet çalıştıysa ,çalışma süresinin bildirilmesi istenmiştir .Şahsın çalıştığı kadar parasının verildiği bunun için ada kaymakamı tarafından istilaname yazılması bildirilir⁶³.

Limanın temizlenmesi için vapurların beklendiği dönemde ustaların bir yandan limandaki inşaat işlerini hallettiğini görürüz. Cezayir-i Bahr-i Sefid Vilayeti'nin Valisi Ahmet Paşa'dan gelen 3 Rabiulahir 1274 (21 Kasım 1857) tarihli tahrirat üzerine harita ve üzeri muhabereli olan tezkere Meclis-i Vala'ya havale edilmiş ;temizlenen limanın Rodos değil İstanköy Adası olduğu haritasının da gönderildiği vurgulanmıştır. Meclis-i Vala'dan kaleme alınan mazbatada limanın bir çok kısmının temizlendiği, tarak vapurunun gelmesiyle limanın ağzına koyulan sandıkların henüz yapılmamış olduğu belirtilir. Bu işin tamamlanması için biraz daha beklendiği takdirde şimdiye kadar verilen meblağın da heba olacağı bildirilir. Mahalden gönderilen tahrirattan da

⁶² BOA,A.}MKT.NZD.66 – 4. (9 Safer 1269).

⁶³ BOA, A.}MKT .DV,77-54. (11 Rabiulahir 1271).

anlaşıldığına göre limanın bahardan evvel Tersane-yi Amire'den getirilecek olan vapurla eksik kalan yerlerinin tamamlanacağı bildirilir. Bu durumun Cezayir-i Bahr-i Sefid Vilayeti Valisi'ne de yazıldığı vurgulanır. Kaptan Paşa'ya durumla alakalı olarak bilgi verilmesi , için mali durumunun halka kalması nedeniyle Maliye Nezareti'ne de durum hakkında bilgilendirme yapılacağı belirtilir⁶⁴.

21 Ramazan 1275 (24 Nisan 1859) tarihli evrakta Vasili adında bir Rum kalfanın kendisine toplamda 10.0000 kuruş verilmesiyle limanın temizlenmesi işini yapacağını taahhüt ettiği belirtilmiştir. Rıhtımın da bu işe eklenmesiyle kendisine başka maaş verilmemek üzere için 10.0000 kuruş masrafla yapılacağı belirtilir. Düzenlenen mazbatada işe toplamda 11 yük bu kadar bin kuruşun harcanacağı, Vasili Kalfa'nın bu tarafa gelip limanı keşif ve muayene ettiğinde , için keşif defteri ve bir parça haritasının da çıkarılacağı; inşaat için 1500 kuruş masraf harcanacağı bildirilir⁶⁵. Masrafın yanılsız çıkarılan keşif defteri mazbatada gönderilmiştir. Sandıkların tahta , ağaç, demir ve çivi ile amele masrafının temini ve Kalimnoz Adası'ndan yollanan pusulasının da getirilmesiyle ; kireç ve büyük -küçük taşlarla rıhtımın temellerinin kazılmasına da başlanmıştır. Deniz dibinin düzleştirilmesi için kullanılacak sandıkların batırılmasıyla deniz doldurulacaktır. Sandıkların dışarısına yapılacak olan biçimlendirme (kontüre) ve taşların nakliyesi için çalışmalar devam etmiştir. Taşların yerine yerleştirilmesi için çalışacak olanların yevmiye ve çeşitli masrafları da ayrıca tablolarla bilgi verilmiştir.

11 Rabiulevvel 1275 (11 Ekim 1858) tarihli evrakta İstanköy Adası limanının tamiri işlerinde çalıştırılan Tatavlı Yorgi Kalfa'nın işe başlamasından itibaren yıllık 3000 kuruş maaşla ve yine aynı miktarda harcırah ile maaş ve harcırahının ödenmesi istenir. Limanın yapılmasının ardından mevcut olan iki sandığın tamiri ve yeniden inşası için gerekli olan mahallere malzemelerin gönderilmesi için

⁶⁴ BOA, İ.MVL.382 – 16742. (3 Rabiulahir 1274).

⁶⁵ BOA, İ..MVL. 417 – 18246-4. (21 Ramazan 1275) .Yük malî bir tabir şeklinde maliye kayıtlarında da geçmektedir. Gerek hazine rûznâmçe defterlerinde gerekse diğer maliye ve para ile alâkalı kayıtlarda 1 yük akçe 100.000 akçe karşılığı olarak geçmektedir. Ömer İşbilir, "Yük", TDV İslâm Ansiklopedisi ,İstanbul. C. 44,(2013), ,s.46-48.

yapılacak işlemlerin Maliye Nezareti'ne yazıldığı belirtilir⁶⁶. 3 Rabiulevvel 1276 (30 Eylül 1859) tarihli evrakta İstanköy Adası Limanı'nın keşfi için limandaki yüksek yerin durumunun icabına bakılması istenir. Diğer adalarda da lazım gelen şeylerin yapılıp tamamlanması için işe önem verilmesi vurgulanır⁶⁷.

Limanın temizlenmesiyle eş zamanlı olarak batırılan sandıklarla taşların doldurulması sağlanmış , rıhtım inşasına geçilmiştir. Liman işinde dört farklı Rum Ustanın görev yaptığını da evraklardan tespit edebildik.

Hendeklerin İnşası

İç gölün temizlenmesi sırasında limanın girişinde bulunan kalenin deniz ile alakalı hendeklerinin de temizlenmesi gerekmiştir. İstanköy Adası'ndaki Narince Kalesi'nde bulunan moloz taşlarının adanın limanındaki hendeklerin doldurulması için kullanıldığı görülür. Bu şekilde limanda bulunan işlevsiz taşlar da ortadan kaldırılacak ve limanın çevresi daha derli toplu hale getirilecektir. 6 Rabiulahir 1274 (24 Kasım 1857) tarihli evrakta belirtildiği üzere işe başlanmıştır. İstanköy Limanı'nın hendekleri için taşların verilmesiyle kalenin bazı taraflarının da temizlenmesi gündeme gelmiştir. Kale Kolağası Hamza Ağa'nın gelen evrakı mecliste okumuştur. Meclisin cevabında hanenin sahiplerine bu taşları gönül rızalarıyla vermeleri istenmiş; taşların limanda kullanılacağı kalenin temizlenerek düz bir hale getirileceği ,bu iş için ruhsat alınması gerektiği belirtilmiştir⁶⁸. 19 Cemazielahir 1274 (4 Şubat 1858) tarihli evrakta ise limanın sandıklarının konulması için moloz taşlarının verilmesini ve bu şekilde iç kalenin bazı taraflarının da düzenleneceği tekrarlanır .Meclisin düzenlemiş olduğu mazbatada gerekli olan işlemlerin yapılması istenir⁶⁹.

Arşiv belgelerinde İstanköy Adası'ndaki sıkıntı yaratan iç limanın temizliğinden halkın memnun kaldığını ;bununla birlikte inşaat faaliyetlerinin biran evvel bitirilmesinin de arzu edildiği görürüz. 23

⁶⁶ BOA, İ..DH. 417 – 27577. (11 Rabiulevvel 1275).

⁶⁷ BOA, A.}MKT.MHM.166 – 91. (3 Rabiulevvel 1276) .

⁶⁸ BOA,A.}MKT.MVL.92-33. (6 Rabiulahir 1274).

⁶⁹ BOA,A.}MKT.MVL.92-33-5. (19 Cemazielahir 1274).

Safer 1283 (7 Temmuz 1866) tarihli evrakta İstanköy Adası çocukları için inşa ettirilen mektep ve temizliğine başlanılan göl hususlarının halkta memnuniyet uyandırdığı; temizleme faaliyetinin sonunda durumun bildirilmesi istenmiş, iş Meclis-i Vala'ya gönderilmiştir⁷⁰.6 Şevval 1283 (11 Şubat 1867) tarihli evrakta liman boğazının beş seneden beri tatil olması nedeniyle birçok hastalığın kol gezdiği gelen-giden gemilerden de haber alındığına göre Defter-i Hakani Topçu 6.alay 3. Taburu Binbaşı Hüseyin'in de gayretleriyle, gerek İslam ve gerekse Rum ve çeşitli milletlerin bu işe olan gayretleri de bilindiğinden ;boğazın işinin biran evvel bitirilmesi istenmiştir. Boyu (Tul) 60 ve tabanı(arz)3, yüksekliği 3 zira olarak yapılması düşünülen duvarın keşfi ile adayla kale arasında bir taraftan limana bir taraftan denizle kale hendeğinin içine uzunluğu (tul) 300 ve genişliği(arz) 3 , derinliği(amik) 3 zira mesafede diğer bir hendeğin bulunduğu kısma da duvar inşa edilmesi planlanmıştır. Bu şekilde limanın ağzının “ **muhafız ve infiyat** ” olmak üzere denizin kıyısındaki uzunluğu (tul) 20 ve genişliği(arz) 3, yüksekliği (irtifa) 4 zira olacak bir siper yerinin de acilen inşa edilmesi de istenmiştir⁷¹ .

Limanın 1500 kile yükünde kayıkları barındıracak bir kapasiteye sahip olduğu belirtilmiştir. Boğazın ihtiyacı olan tarak vapurunun yirmi gün için gelmesine izin verilmiştir⁷². Asker ve halk yardımlaşmasıyla temizlenen İstanköy Limanı boğazının Sisam'da tamir edilmekte olan tarak vapuruyla eşilmesi; fakat daha önce uzun müddet orada bir tarak vapuru bulunmasına rağmen bu işin o zaman niye yapılmadığının tahkikle neticesinin bildirilmesi istenmiştir⁷³ . Durumun incelenmesi için evrakların Meclis-i Vala-yı Ahkam-ı Adliye'ye gönderilmesi istenmiş ,Kaptan Paşa'ya haber verilmesiyle Tersane-yi Amire'de mevcut olan tarak vapurunun birinin Sakız'a, diğerinin Sisam Adası Limanında temizleme çalışması yapmakta olduğu belirtilmiştir. Midilli'de tamir olunacak vapurun Sisam'a

⁷⁰ BOA,MVL / 799 – 19. (23 Safer 1283).

⁷¹ Mehmet Erkal, “Arşın” TDV İslâm Ansiklopedisi, İstanbul,C. 3, (1991),s.411-413..XVI. yüzyıl mimar arşınının değerini 73,3333 cm'dir.

⁷² Kile , 1,434375 kg. ile 1,53683 kg. arasındadır. Bu şekilde en ağır olanından hesaplırsak 2250 kilo yük kapasitesinde geminin limana girme imkânı vardır. Cengiz Kallek, “Kile ”,TDV İslâm Ansiklopedisi, , Ankara,C.25,(2022) ,s.567-570.

⁷³ BOA, MVL,798,84 .(18 Safer 1269).

gideceği ,orada işini bitirmesinin ardından da gönderilmesi mümkün olursa durumun da Kaptan Paşa'ya bildirileceği belirtilir⁷⁴.

İstanköy Adası'nda kapalı iç limanın kötü kokan bir göle döndüğü ;buraya açılan bir arka pis suyun denize akıtıldığı ve teferruatı hakkında 27 Zilhicce 1284 (20 Nisan 1868) tarihli evrakta bilgi verilir. 3000 dönüm mahalde yapılan temizleme sonucunda ahaliyi biran evvel bu dertten kurtarmak istendiği belirtilir. Mevsimin değişmesine mahal vermemek için göle on dakika mesafede su yolu inşa edilmesi, işin zorluğa sokulmadan hemen bitirilmesi bildirilmiştir. Açılması düşünülen arkın bir tarafı sabit diğer tarafında su birikmesine engel olmayacak bir vaziyette düşünüldüğünden etrafta bulunan tarla ve bahçelerin sahiplerinin de arazisini temizlemesi istenir. Yapılması planlanan inşa faaliyetlerinin toplum yararına bir hizmet olduğu belirtilmiştir⁷⁵.

Keşif ve Maliyet

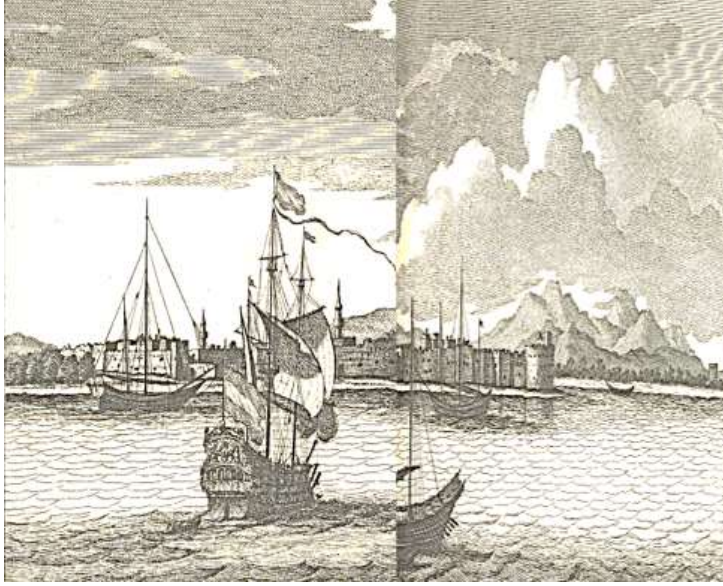
Osmanlı Devleti 'nde yapılacak olan herhangi bir inşa işi için önce "*Keşif Defteri*" düzenlemesi yapılmaktaydı. Bu defterde yapılacak işin ne kadar masrafa mal olacağı, hangi malzemelerin kullanılacağı ile alakalı detaylı bilgiler verilmekteydi. Liman için de aynı uygulama yapılmıştır. Tek tek hangi malzeme kullanılacak ise malzemenin dökümü tablolarla verilmiş, bu malzemeleri yapacak olan kişilere ödenecek olan yevmiye masrafları da yazılmıştır. Tabloda numaralandırılan alanların farklı keşif masraflarının çıkarıldığını görüyoruz. 20 bin ile 84 bin kuruş arasında beş farklı yerin keşif masrafı çıkarılır. Yapılacak işlemlerin uzunluklarıyla doğru orantılı olarak sandıklara kullanılacak malzemelerdeki masraflarda artış olmuştur. .

Tablolarda numara olarak verilen yerler işlem yapılacak olan yeri işaret etmektedir. Keşif defterinde belirtilen diğer bir konuda limana koyulacak olan iki fener hakkındadır. Bu fenerler limana giren ve çıkan gemilere ışık vermek amacıyla düşünülmüştür.

⁷⁴ BOA, MVL,798-84-9

⁷⁵ BOA,MVL 800 – 13. (27 Zilhicce 1284).

Resim 1: İstanköy Limanı Girişi ve Kale ⁷⁶

Resim 2: İstanköy Adasının Merkezindeki Halk Meydanı ⁷⁷

⁷⁶ Cornelis de Bruyn ,*Reizen van Cornelis de Bruyn, door de vermaardste deelen van Klein Asia, de eylanden Scio, Rhodus, Cyprus, Metelino, Stanchio, &c., mitsgaders de voornaamste steden van Aegypten, Syrien en Palestina*,1698, s.170.

⁷⁷ Choisel Gouffiere , *a,g,e* ,s.105-106.

Tablo 2: Limana yaptırılacak Sandıkların Keşif Masrafı

Numara	Keşif Masrafı (Kuruş)	Sandık	Uzunluk (Tul)	En (Arz)	Derinlik ⁷⁸	Toplam (Kuruş)
1	54.400	3	33	4	6- parmak	11.42405
2	20.7210	3	32	4	8_10	-
3	20.4665	3	43	5 parmak	10_6	-
4	42.9130	-	34	5 parmak	11-20	--
4	84.5405	-	142	-	-	

İstanköy Kaymakamına yazılan 5 Şevval 1275 (8 Mayıs 1859) tarihli evrakta İstanköy Adası limanının temizleme ve düzenlenmesi için işin sonuna (kuvve-yi gaye) gelinip gelinmediği ;düzenlemesi yapılacak olan mahallerin temmuza kadar bir memur tarafından her ay kaydedilecek işlemlerinin Tersane-yi Amire' ye bildirileceği belirtilir. Harita ve cetvellerin verilmesiyle yapılacak olan işlemlere başlanmıştır. Bu iş için gerekli olan paranın bulunması ve gerekli olan hizmetlerin temini istenmiştir⁷⁹.

Tablo 3: Limanın ve Etrafının Keşif Masrafı

Yapılacak iş	Tutar (Kuruş)
Dokuz numaradan 20 'ye kadar 151 zira yüksekliğinde 2 zira genişliğinde rıhtıma başlanması lazım gelen mahalle yapılan masraf	15.0000
5 numaradan 7 numaraya deniz olan yerden 147 zira uzunluğunda iki zira genişliğinde olan yerin icap eden rıhtımının keşif masrafı	13.5000
Boğaz ağzında denize büyük taşların yerleşmesiyle oluşacak masraf	6000
Limana ağzına gerekli olan iki adet fener mahallinin keşif olan	6000

⁷⁸ Parmak ,arşının yirmi dördte biridir. Cengiz Kallek,"Pamak ",TDV İslâm Ansiklopedisi, İstanbul, C.34,(2007) ,s.172-173.

⁷⁹ BOA, İ..MVL. 417 – 18246. (5 Şevval 1275).

masrafı	
---------	--

Tablo 4: Limandaki Rıhtım Yapımında Kullanılan Malzemeler⁸⁰.

Numara	Taş	Kireç	Burslan Toprağı (Küfe)	Masrafı(Baha)	Rıhtım Taşı	Yevmiyesi
1	1300	4500	24000	12000	4800	9000
2	550	9900	44000	22000	7000	16500
3	1075	19350	86000	43000	17200	32250
4	1155	27720	92400	46200	18480	34650
4	3080	61470	246400	123200	47480	92400

Liman için özel bir toprak olan suya dayanıklı “Burslan Toprağı” getirilmiştir. Bu toprak özel bir malzemedir. Yine Tablo 4’den kaldırım, kapak ve rıhtım taşı olarak farklı tiplerde taş çeşidi kullanıldığını görüyoruz. Her taş türünün ücreti farklı olmakla birlikte bu taşları döşeyecek olan ustaların yevmiye masrafları da ayrı olarak verilmiştir.

⁸⁰ BOA, İ..MVL. 417 – 18246.(5 Şevval 1275).

Tablo 5: Rıhtımın Tamir Masrafı ve Rıhtımda Kullanılacak Malzemeler ⁸¹.

Numara	Taş	Kireç	Burslan Toprağı	Masrafı(Baha)	Rıhtım Taşı	Yevmiyesi	Kapak Taşı	Yevmiyesi	Sandıklara tamir ve Amele ücreti (Varolan sandıklar)	Demir ve Çivi ,Amele Ücreti	Toplam
5	120 0	14.4 00	72.00 0	3600	14.4 00	48.0 00	14 0	18.0 00	14.4 00	480 0	Temurhan tarafı 150000
6	108 0	12.8 60	64.80 0	3240 0	12.9 60	43.2 00	14 5	16.2 00	12.9 60	432 0	Sandıklar tarafı 135000
6	228 0	27.2 60	13.68 00	68.4 00	27.3 60	91.2 00	28 5	34.2 00	27.3 60	912 0	Boğazdaki taşların çıkarılması masrafı 285000
											6000
											29.1000

Doldurma taşlardan yapılması planlanan rıhtımın işlemleri de tek tek Tablo 5'te yazılmıştır. İnşaatla çalışılacak olan yerlere göre işçi yevmiyeleri de verilmiştir.

⁸¹ BOA, İ..MVL. 417 – 18246-4.

Tablo 6: Liman Yapımında Kullanılan Malzemeler⁸²

Kaldırım için Taş (Adet)	Yevmiye	Kapak Taşı	Yevmiye	Sandıklara Kullanılacak tahta ve Amele	Demirci –amele için yevmiye ve Çivi masrafı	Toplam
400	8000	100	12.000	10.500	13600	54.400
950	2.9760	130	15.600	19.250	6600	10.7210
1715	68.600	164	19.440	37.625	17.200	25.4665
4414	22.0600	140	16.800	46.200	18.480	42.9130
7479	32.7960	534	63.840	11.3575	45.880	84.5405

.Tablo 6 'da limanda kullanılacak taş çeşitleri, sandık ,demir ve çivi ücretleri ile amelelerin masrafları da tek tek verilmiştir. İstanköy Limanı temizlik çalışmalarının tamamlanması için gerekli meblağın kullanılmasına izin verilmesi istenmiştir.Cezayir-i Bahr-i Sefid Vilayeti'ne yazılan 6 Zilkade 1309 (22 Haziran 1892) tarihli evrakta ahali tarafından gelen ianelerle amele yevmiyelerinin karşılanması sağlanmış, âmâ yapılan işlemler henüz bitmemiştir. Bedeliyat-ı nakliyeden yerine tekrar konulmak üzere 10.000 kuruş alınması ,menafi-yi hisse ianesinden de yardım istenmesi bildirilmiştir. Vilayetten gelen mazbata üzerine Nafia Nezaretî'ne sevk eden ianeden izin alınması istenir. Limanın keşif masrafının nezaretçe karşılanması, daha fazla paraya ihtiyaç duyulması nedeniyle şu ana kadar yapılan işlemlerin ise çeşitli ve dereceli olması yanında ,fenni kaideye uygun olarak yapılmaya devamı , haritada düzenlenecek olan keşifnamenin nezarete gönderilmesiyle işlemlerin ona göre takip edileceği bildirilir⁸³..

Ticaret ve Nafia Nezaretî'ne yazılan 23 Muharrem 1310 (17 Ağustos 1892) tarihli evrakta hazırlanılan inşaatın (Ameliyat)henüz bitmediği

⁸² BOA, İ..MVL. 417 – 18246.

⁸³ BOA, DH.MKT.1964 – 61. (6 Zilkade 1309).

bedeliyat-ı nakdiyeden yerine konulmak üzere 10.000 kuruşun Menafi Hisse İanesinden alınması hakkında Cezayir-i Bahr-i Sefid Vilayetine yazılan mazbata üzerine düzenlenen tezkerede paranın büyük miktarda olması nedeniyle haritasının düzenlenerek keşifnamesinin nezaret gönderilmesi, vaziyetin vilayette bildiriği tekrarlanır. Temizlik işlemleri ahalinin yardımıyla gerçekleşmiş, İstanköy Limanı'nın işçilerine verilmeyen bir miktar yevmiyenin Menafi-i Hisse İanesi'nden karşılanması için genel bir keşif raporunun gönderilmesi talep edilmiştir⁸⁴.

Tablo 7 Limanın Yapımı İçin Alınan İane ⁸⁵.

Gelen yardım	Karye-yi Kefaloz	Karye-yi Endomahye	Karye-yi İspindir	Nefsi İstanköy
Ehli İslam fakara ve muhtaçlarca mektep için yapılan yardımlar	150	420	290	9160
Reaya tarafından Rum Mektebi fakara ve muhtaçları için mektebe yapılan yardımlar	500	1000	1000	7330
Yahudi Milleti tarafından fakara ve muhtaçlar için yapılan yardım	-			170
Toplam	650	1420	1290	16660

Ticaret ve Nafia Nazırına yazılan 3 Safer 1311 (16 Ağustos 1893) tarihli evrakta İstanköy Limanı'nın temizlenmesi için istenen 10.000 kuruşun Menafi-yi Hisse İanesinden alınması için Cezayir-i Bahr-i Sefid Vilayeti İdare Meclisinden nezarete mazbatayla bildirim yapılır. Bu paranın Menafi-yi Hisse İanesinden alınması istenmiş ;vilayete izin verilmesi tekrarlanmıştır. Limanın işinin bitirilmesi için 58,500 kuruş lazımdır. Liman mevkiinin bu sene bitirilmesi kararlaştırılmışsa da iş bitirilmediği takdirde şimdiye kadar sarf olunan emeğin ve masrafların boşa gideceği düşüldüğünden İstanköy Kaymakamına durum bildirilir. Nafia tahsisatından istenilen meblağın, keşif ve harita gönderildikten sonra verileceğinin inşaat hakkında ciddi bir bilgi alınamadığından para için ise nezaretçe şimdilik işlem yapılamayacağı belirtilir⁸⁶. Tablo 7 de

⁸⁴ BOA, DH.MKT.1988 – 95. (23 Muharrem 1310) .

⁸⁵ BOA,İ..DH..220 – 13006. (1 Zilkade 1266).

⁸⁶ BOA, DH.MKT. 123 – 35-3. (3 Safer 1311) .

belirtildiği gibi limanın masraflarının halktan sağlanan destek ve devletin verdiği kaynaklarla yapıldığını görüyoruz.

Çeşitli kaynakların seferber edilerek limana harcandığını görüyoruz. Arşiv belgelerinde devletin keşif ve haritayı incelemeden,yapılacak harcamaya izin vermediğini ,işlem yapmadığını da görüyoruz.

İnşaat ve Rıhtım

Adanın hem iskelesinde hem de rıhtımında düzenlenmelerin yapıldığını görüyoruz⁸⁷. 29 Muharrem 1263 (17 Ocak 1847) tarihli evrakta İstanköy Adası önündeki iskelenin tamiri hakkında İstanköy Kaymakamı'na tahrirat yollanır. İskelenin bir hayli vakitten beri tamir edildiği halde inşaat sırasında tamamen yıkılması nedeniyle, gemilerin geliş -gidişleri sırasında büyük miktarlardaki yükü getirmesine imkan olmadığı belirtilir. Bu iş için oldukça sıkıntı çekilmiş olduğu ;iskelenin tamiri için adanın vergi defterine keşif ve muayene masrafları için 2410 kuruş harcanacağı ,bu durumun mecliste de görüşüldüğü 56 senesi için masraf defteri çıkarılacağı belirtilir. İskelenin tamiri için 584 kuruş tutan ücretinin de devlete ait olması dolayısıyla (mal-ı miri)masrafının 2000 kuruş etmeyeceği bildirilir. Mahallin memurları vasıtasıyla durumun muhasebe meclisine ve maliyeye gönderildiği , 2000 kuruşla tamirin yapılması ,masraf defterinin alınması ,defterinin içeriğinin yollanması ücretin belirlenen sınırları aşmaması istenmiştir⁸⁸.

Limanın temizlenmesinin ardından burada bir rıhtım inşası planlanmıştır. Aslında limanın ilk temizliğinin yapıldığı yıl, rıhtım dolma taşlarla yapılmıştır. Maliye Nezareti'ne yazılan Meclis-i Vala'ya gönderilen 12 Rabiulevvel 1270 (13 Aralık 1853) tarihli takrirden İstanköy Adası Limanı'nda birkaç adet sandığın düzenlenmesi ve rıhtımın inşası için Kalimnoz Adasından getirilen *Burslan* olarak meşhur toprağın buraya nakliyle sandıklarla taşların doldurulup batırılmasıyla inşaat yapılması planlanmıştır. Yine boğaz ağzında olan taşların çıkarılarak dizilmesi sağlanacaktır. Bu iş için Tersane-yi

⁸⁷ İskele, deniz taşıtlarının kıyıya yanaşabilmesi için inşa edilen, karadan deniz ya da başka bir su kütesinin içine doğru uzanan ve aralıklı olarak kazık veya kolonlar tarafından desteklenen tahta ya da betondan yapılan yükseltilmiş bir yapıdır. **Rıhtım** ise deniz taşıtlarının indirme bindirme yapımları, yük alıp vermeleri için yapılmış yerdir.

⁸⁸ BOA, C..BLD.133 – 6624. (29 Muharrem 1263).

Amire'den birinin ya da tüccarlar tarafından da bir rıhtımcı ustasının getirilmesi istenmiştir. Tarak vapurunun gerekli olan malzemeleri getirmesi ,bu işin masraflarının karşılanması için gerekli olan evraklar düzenlenmiştir. Haritada belirtildiği gibi yapılacak olan binanın sağlam şekilde doldurularak inşası ,karaya konulacak olan malzemeyle haritada işaretli olunan mahallerin temizlenmesi gerekli olduğundan haritada belirtildiği üzere boşaltılan alanın (*hatt-ı münhal*)genişletilmesine gerek olmadığı vurgulanır. Bu nedenle daha fazla masraf yapmaya gerek görülmemiştir.Liman mahalline kazık çakılarak rıhtımın yapılması istenmiştir. Tophane-yi Amire ve Bahriye meclislerinde yapılan müzakereler neticesinde limanda kazıklarla yapılan rıhtım inşasının bitirilmesi ile görevlilerin Mabeyn Masraf Defterinin düzenlenerek gönderilmesi ,kalenin kara tarafına ahşap olarak inşaatın yapımı istenir.Ticaret Nezareti'nden yazılan evrakta limanın keşif defterinin temizleme işi ile ilgili olarak Maliye Nezaretine durumunun yazıldığı Meclis-i Vala'dan sonuç beklendiği belirtilmiştir⁸⁹.

Rıhtımla ilgili olarak iki kere inşaat faaliyeti yapılmıştır. Bunlardan ilki Ticaret Nezaretine yazılan 13 Şaban 1271 (1 Mayıs 1855)tarihli evrakta bahsedilen inşadır. Rıhtımın inşası denize çakılan kazıklarla yapılacak meşakkatli bir süreçtir. Kalenin karşı tarafına yapılması planlanan ahşap dükkanların taliplilerine verilmesi düşünülür. Mahalden alınan cevap üzerine Tophane ve Tersane-yi Amire Meclisleriyle Ebniye Meclislerinde durumun uygun bulunduğu belirtilmiştir. Yine limanın ne kadar masrafla düzenleneceği ile alakalı defterin gönderilmesi ve onun üzerine gerekli incelemelerin yapılması istenmiştir⁹⁰.

İkinci inşa faaliyeti ise 16 Muharrem 1300 (27 Kasım 1882) tarihli evrakta bahsedilen çalışmalardır. Sakız'ın İstanköy İskelesinin rıhtım olarak inşası için iskele vergisi (resm) alınmasına karar verilmiştir. Yapılması planlanan inşa faaliyeti için 20.000 kuruş keşif masrafı çıkarılmıştır. Rıhtım olarak yapılacak olan yerden ticaret açısından istifade edileceği ,belediyeden de yardım alınarak birçok kere tadilat yapıldığı ,iskelenin rıhtım olarak inşasıyla malların daha kolay

⁸⁹ BOA, MVL 338 – 108.(12 Rabiulevvel 1270).

⁹⁰ BOA,A.}MKT.NZD. 146 – 79. (13 Şaban 1271).

indirileceği, buradan alınacak olan vergi ile gümrük vergisi tahsilinde sıkıntılar olacağı belirtilir. Vilayete tahrirat ve telgrafnameyle durumun bildirileceğini belirtmiş ; iskelenin inşasına başlanması ve bitirilmesinde acele edilmesini istemiştir. Vilayetten gelen cevapta bu mevsimde inşaat zamanı geçeceğinden ahali tarafından yapımı istenen bu yerin masraflarının da belediyeden karşılanacağı bildirilir. İnşası istenen alanın denizin şiddetine maruz kalacağından dayanamayacağı fakat yine de yapılmasının zorunlu olduğu bildirilir. Masrafların belediyeden sağlanacak olan gelirle yapılacağı fakat ; harap olmasının önüne geçilmeyeceği bildirilir⁹¹.İskelenin bu masrafla işleminin oldukça pahalı olacağı bu işin mahaldeki belediyeden masraflarının karşılanamayacağı ayrıca vurgulanır. Bu masrafların karşılanması için iskeleden satılacak mallardan vergi alınmasının gerekliliği aynı Midilli Sancağı'nda yapılan Yerme ve Taş İskelelerinde olduğu gibi inşa masrafı karşılığı olarak vilayetçe belirtilmiş vergilendirmenin uygulamaya konması istenir. Tarifede yazılı verginin miktarı belirli olmasına rağmen ;Midilli Adası'nda rıhtım vergisinin düzenlendiği ,verginin de belediye adına alınması vilayete bildirilmiştir. Hükümet adına yapılacak olan inşaat ve tamiratın bir nizamnameye tabi olduğu ,belediyeye ait inşaatın dahi kanuna bağlı olduğu bildirilir. Belediye meclisinde 44.maddede yer alan kanuna göre bir sene müddetle alınacak inşaat ve tamir (ameliyat)ihtiyacına göre düzenlemelerin müzayedeye yapılacağı belirtilir. **Belediye Cemiyetine Dair Fasılın 52-53 . maddesi** sene içinde icra ve taksim edilen inşaat faaliyetlerinin cemiyetin dağılmasının ardından mahalli hükümet tarafından belirlenen bedelinin meclislere bildirilmesiyle gerçekleştiğini belirtmiştir. Bu duruma uygun hareket edildiği takdirde belediyeye ait inşaat ve tamirat kanun hükümlerine uygun işlem yapılacağı kabul edilmiş; vilayete de Dâhiliye Nezaretî'ne haber vermiştir.

⁹¹ BOA,ŞD.2343 – 59. (16 Muharrem 1300).

Harita 3: Cezayir-i Bahr-i Sefid İstanköy Adası Limanı ⁹²

Maliye Nazırının da uygun bulmasıyla yapılan yazışmalarda 18 Muharrem 1300 (29 Kasım 1882) tarihli evrakta gönderilen tezkirenin ,Meclis-i Vala'ya iletilmesi sağlanmıştır. Yapılan bu işten ebniye meclisinin malumatı var mıdır yok mudur ona göre hareket edilmesi ,işin durumunun incelenmesi istenmiştir. Cezayir-i Bahr-i Sefid Vilayeti İdare Meclisi'nden Şura-yı Devlete havale olunan mazbata, Dahiliye Dairesi'nde düzenlenen evraklarla okunmuş, gümrük dairesinin önünde harap olan ahşap iskelenin keşfinin yapılması uygun

⁹² Bu haritanın tarihini tam olarak bulamadık. BOA, PLK.p..27 .

bulunmuştur. Bu iş için 20.000 bin kuruş harcanacak ve rıhtım olarak iskelenin masrafına karşılık tutulmak üzere satılacak mallardan belediye adına vergi alınması ;kararlaştırılan verginin de miktarının belirlenmesi istenmiştir. Vilayete izin verilmesi için belediyeye ait olan inşaat ve tadilat ahkâm kanunlarına uygun işlem yapılması istenmiş ;Dahiliye Nezaretine de durumla alakalı bilgi verilmesi kararlaştırılmıştır⁹³.

Rüsumat Emaneti'ne yazılan 19 Cemazeyilevvel 1307 (11 Ocak 1890)tarihli evrakta İstanköy Gümrük Dairesi önünde bulunan ahşap iskelenin rıhtım olarak inşasına karşılık ihraç olunacak olan eşyadan vergi alınması hakkında Cezayir-i Bahr-i Sefid Vilayeti İdare Meclisinden Şura-yı Devlete havale olunan mazbatada tarifinin durumunun Dahiliye Dairesine bildirilmesi; mahal hakkında yapılacak işlemlerin sorulması tekrarlanır⁹⁴. Rüsumat Riyasetine yazılan aynı tarihli evrakta ise İstanköy İskelesi'nin rıhtım duvarlarının inşası hakkındaki mazbata Cezayir-i Bahr-i Sefid Vilayeti'nden Şura-yı Devlet 'e havale olunan telgrafnamede Dahiliye Dairesi'ndeki mazbatanın emanete gönderilen kaydından da anlaşıldığına göre iskeleyle rıhtımının birleştirilerek yapımı istenmiştir⁹⁵.

Ticareti ve dolayısıyla ekonomiyi geliştirmek amacıyla yapılması ve düzenlenmesi istenen iskele ve rıhtımın inşası için belediyeden kaynak temini sağlanmaya çalışılırken, işin maddi kaynağını sürdürmek amacıyla rıhtımdan satış yapılan mallardan vergi alınması kararlaştırılır.

Sonuç

Cezayir-i Bahr-i Sefid Vilayeti'nin sınırları zaman zaman değişiklik göstermekle beraber Midilli,Sakız ve Rodos ,Limni sancaklarından oluştuğunu biliyoruz. Bu sancaklar ticaret kapasiteleriyle sahip oldukları limanları işler hale getirmek istemişlerdir. Zaten bu vilayetin ileri seviyeye getirilmesi de bu limanların çalışır hale getirilmesinde görülmüştür. Başta Midilli ve Rodos olmak üzere limanların temizlenmesiyle sıra İstanköy ve Kalimnoz Adası gibi küçük limanlara

⁹³ BOA,İ..ŞD..61 – 3556. (18 Muharrem 1300).

⁹⁴ BOA,ŞD,2343,26. (19 Cemazeyilevvel 1307).

⁹⁵ BOA, ŞD. / 2343 – 51. (19 Cemazeyilevvel 1307).

gelebilmıştır. Limanın doğal yapısıyla oluşan iç gölü pislenince önce bir tarak vapuru vasıtasıyla limanın ağızı açılmıştır. Bu işlem en az üç kez tekrarlanmıştır. Tarak vapurları belli 1850-1890 -1909 yılları arasında temizleme yapmıştır. Gölün temizlenmesiyle ağız sandık denen taşlarla düzenlenerek desteklenmiş ve kalenin etrafında bulunan moloz taşları da bu iş için kullanılmıştır. Limanın çevresine dükkanlar inşasıyla limanda düzenleme çalışmaları yapılmış ve özellikle iç limanın tekrar pislenmesini eski haline dönmesini önleyecek hususlar da oluşturulmuştur.

Tersane-yi Amire yardımıyla limanın temizlenmesi için limanın belli noktalarında tarak dubaları çalıştığı gibi liman içindeki sığ noktalara su ayarı yapan dubalar yerleştirilmiştir. Devlet istekleri geri çevirmemiş, tarak vapurlarını göndermeye gayret etmiştir. İstanköy Limanının küçük olması dolayısıyla belli tonajlarda gemileri barındırdığını görüyoruz. Limanda çalışması için tutulan ustalar Rum'dur. Belli süreler içinde harcırah ve maaşlarını alan Rum ustaların bu işte becerikli olmaları dolayısıyla limandaki çalışmaları tamamladığını görüyoruz. Limana yapılan işlemlerin halk tarafından olumlu karşılandığı halkın ekonomik olarak işe katkıda bulunduğunu evraklardan izleyebildik. Ticareti geliştirmek amacıyla düzenlenmesi istenen liman , iskele ve rıhtımın inşası için belediyeden kaynak temini sağlanmaya çalışılırken, işin maddi kaynağı sürdürmek amacıyla, diğer limanlarda da uygulanan rıhtımdan satılan mallardan vergi alınması uygulamasına geçilmeye karar verilmiştir. Ekonominin daha işler hale getirilmesini amaçlayan liman temizliği ve etrafındaki inşa faaliyetleri ,TC Cumhurbaşkanlığı Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nden yararlanarak seksene yakın evrak ve araştırma eserlerinden oluşturulmuştur. Bu anlamda yazıda limanın kapasitesi, çalışanları, temizlenmesi , masrafları ve rıhtım inşası gibi mühendislik gerektiren işlemlerin halkın vermiş olduğu kuvvetli destekle ne şekilde yapıldığı açıklanmaya çalışılmıştır.

Kaynakça

T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA)

- Cevdet Tasnifi(Belediye) C..BLD.133 – 6624
 Cevdet Tasnifi (Nafia) C..NF.. 50 – 2477
 Dahiliye Nezareti(Mektubi) DH.MKT.1964 - 61 DH.MKT.1988 – 95
 DH.MKT. 123 – 35 DH.MKT.128 – 5
 Dahiliye Nezareti (Muhaberat-ı Umumiye İdaresi)DH.MUİ. / 27 – 14
 Hariciye Nezareti (Mektubi Kalemi) HR.MKT.126 -63
 İrade (Meclis-i Vala)İ..MVL. 417 – 18246 İ..MVL.240 – 8562
 İ..MVL,382,16742 , İ..MVL. 178 - 5309
 İrade Şura-yı Devlet İ..ŞD..61 – 3556
 İrade (Dâhiliye) İ..DH.. 244 – 14890 İ..DH..256 – 15821 ,İ..DH.. 257 – 15883
 İ..DH. 417 – 27577,İ..DH..220 – 13006,İ..DH.. 225 - 13468
 Meclisi Vala MVL / 799 – 19 MVL 788 -56, MVL 338 – 108 MVL 800 – 29
 MVL 800 -14 MVL 233 -73 , MVL 800 - 13 MVL,798,84
 Plan Proje Kroki PLK.p..27
 Sadaret (Divan- Ahkam-ı Adliye Evrakı) A.}MKT .DV,77-54
 Sadaret (Mektubi Kalemi Evrakı) A.}MKT.124 -5
 Sadaret (Amedi Kalemi Evrakı) A.}AMD. / 38 – 3 A.}AMD.27-88
 A.}AMD. 34 -35 A.}AMD.20 -8 A.}AMD.24 -76
 Sadaret (Nezaret ve Devair Evrakı) A.}MKT.NZD.13 – 20 A.}MKT.NZD.47 -6
 A.}MKT.NZD. 420 -37 A.}MKT.NZD.12 - 22 A.}MKT.NZD.67 – 42
 A.}MKT.NZD.66 – 4, A.}MKT.NZD. 146 – 79
 Sadaret (Muhimme Evrakı) A.}MKT.MHM.4 -25A.}MKT.MHM.30 – 86
 A.}MKT.MHM.30 – 99 A.}MKT.MHM.166 – 91A.}MKT.MHM.226 – 75
 A.}MKT.MHM. 41 - 53.A}MKT.MHM.220 -15, A.}MKT.MHM. / 755 – 99, ,
 A.}MKT.MHM.754 - 94 A.}MKT.MHM.118 – 77, A.}MKT.MHM.47-9
 Sadaret (Umum Vilayat Evrakı) A.}MKT.UM..36 – 88A.}MKT.UM 373-36 ,
 A.}MKT.UM..117 - 41
 Sadaret (Meclis-i Vala Evrakı) A.}MKT.MVL.93 -11, ,A.}MKT.MVL. 35 -
 26,A.}MKT.MVL.92-33,
 Şura-yı Devlet ŞD,2343,26, ŞD.2343 – 59 ŞD. / 2343 – 51 ŞD.2340 – 23
 Yıldız(Askeri Maruzat) Y..PRK.ASK.,40-90
 Yıldız (Başkitabet Dairesi Maruzatı)Y..PRK.BŞK. 19 - 65 Y..PRK.ASK.46 -99

Kitap ve Makaleler

- Baykara Taşkaya, Arzu, “Cezâyir-i Bahr-i Sefîd Vilayeti’nde Tahrir- i Nüfus Çalışmaları (1830-1907)”, Sosyal, Beşeri Ve İdari Bilimler Alanında Uluslararası Araştırmalar ,XVIII ,Editör: Dr. Öğr. Üyesi Murat Baş,Eylül –Ekim 2022, Eğitim Yayınevi, Konya ,(2022), s. 513-541 .

Baykara Taşkaya ,Arzu, “An Enterprise To The Loss Of The People In Chios “Chios Port And Dock Company”,Takvim-ı Vakayi ,vol:11, No: 1, (2023),s.27-80.

Baykara Taşkaya ,Arzu, “The Reform Lahiya Of The Governor Of Chios Miltiyadi Pasha On The Sanjak Of Chios”, International Topkapı Congress ,15-16 March 2023,- İstanbul, (2023a) ,s.359-375 .

Baykara Taşkaya ,Arzu, “Cezayir-i Bahr-i Sefid Vilayetinde Merkez Tayini Ve Vilayetin Valisi Safveti Paşa'nın Lahiyası” 7 .İzmir İktisat Kongresi Bildirileri , Mayıs 17-18,(2023b),s.168-204.

Baykara Taşkaya Arzu,” Aquaculture And Trade In The Eyalet Of The Archipelago(Eyâlet-i Cezâyir-i Baħr-i Sefid in Ottoman Turkish) (1815 - 1911),ESOGÜ Tarih Dergisi, Cilt: 6, Sayı: 1, (2023c) ,s.6-66.

Ahbab, Yakup, Yakın Dönem Tarihimizde *İstanköy Adası*”, İstanbul Yüksek Lisans Tezi ,İstanbul,2009 .

Balık ,İsmet,“Limanlar ve Liman Seçimi “Kent Kültürü ve Yönetimi Hakemli Elektronik Dergi , Cilt: 7 Sayı: 2, Yaz 2014,Urban Academy | Rewieved Journal of Urban Culture and Management | Volume: 7Issue: 2 Summer ,(2014),s.37-48.

Bölükbaşı, Ömerül Faruk, ”Riyal “ TDV İslâm Ansiklopedisi, Ankara, (gözden geçirilmiş 3. Basım) Ek-2, (2019),s.426-428 .

Choiseul-Gouffier, Marie-Gabriel-Auguste-Florent, comte de, 1752-1817 *Voyage Pittoresque de la Grèce* ,1782.

Cornelis de Bruyn ,*Reizen van Cornelis de Bruyn, door de vermaardste deelen van Klein Asia, de eylanden Scio, Rhodus, Cyprus, Metelino, Stanchio, &c., mitsgaders de voornaamste steden van Aegypten, Syrien en Palestina*,1698.

Cuinet, Vital, *La Turquie D' Aise*, E. Leroux, Volume 1 ,Paris,1892.

Çakır,Baki , ”Kese”, TDV İslâm Ansiklopedisi,2019 Ankara, (gözden geçirilmiş 3. basım) EK-2, (2019),s.42-43.

Erkal, Mehmet ,“Arşın” TDV İslâm Ansiklopedisi, 1991 ,İstanbul,C. 3, (1991),s.411-413.

Evlîya Çelebi Seyahatnamesi, Anadolu Suriye ,Hicaz 1671-1672, İstanbul, Devlet Matbaası, Cilt 9 ,1935.

Emecen, Feridun”,İstanköy “,TDV İslâm Ansiklopedisi, İstanbul, C.23, (2001),s.308-310.

İşbilir, Ömer ,“Yük”, TDV İslâm Ansiklopedisi ,İstanbul. C. 44, (2013), s.46-48.

Kallek Cengiz,”Kantar” , TDV İslâm Ansiklopedisi, İstanbul,C. 24 , (2001),s.317-320.

Kallek Cengiz,”Parmak “,TDV İslâm Ansiklopedisi, İstanbul, C.34,(2007),s. 172-173.

Kallek Cengiz, "Kile ",TDV İslâm Ansiklopedisi, Ankara,C.25, (2022), s.567-570.

Karpat, Kemal, *Osmanlı Nüfusu (1830-1914)Demografik ve Sosyal Özellikleri* , Çev: Bahar Tırnakçı) ,İstanbul ,2003.

Şemsettin Sami ,*Kāmûsü'l-A'lâm*, Vol,2 İstanbul: Mihran Matbaası, 1306.

Şen, Gülten ,”Bölgesel Kalkınma Ve Kadın Kooperatifleri”, Editör : Sultan Okumuşoğlu ,Toplumsal Cinsiyetin Kadınlık İnşası Ve Kadının Dezavantajlı Konumu ,Ankara, İksad Yayınları ,(2021), s.145-173.

W. Wittman,*Travels in Turkey, Asia-Minor, Syria and across the Desert into Egypt during the Years 1799, 1800 and 1801*, London ,1803.

1318 – 1319- 1321 Cezayir-i Bahr-i Sefid Vilayet Salnamesi, CBSVS , Vilayet Matbaası, Rodos.

Extended Abstract

Kos Island is located at the entrance of the Gulf of Gökova (Kos Gulf) close to the Western Anatolian coast. This island, which is the largest of the twelve islands the Province of Algeria-i Bahr-i Sefid, is connected to the Sanjak of Rhodes and the Sanjak of Chios, which are different sanjaks of the same province. When the geographical distribution of the continents in the world is examined, it is seen that they are separated from each other by the seas. It is seen that it is in the form of large islands, almost imprisoned by oceans. Continents from each other separation by great seas, natural transportation networks arose between a wide variety of points. The ports of many islands in the Sea of Islands faced the danger of being filled; the ports of the islands such as Rhodes and Cyprus and Lesbos were cleaned with the interventions made thanks to the support received from Tersane-yi Amire. The Prime Ministry Ottoman Archive is the main source of our article. Although there have been studies on Kos Island before; No work has been done on the port. In our article, the cleaning of the port and the construction of the pier in the largest of the twelve islands in the province of Algeria-i Bahri Sefid, located in the Sea of Islands (Aegean Sea) of the Ottoman Empire, are explained.

When the natural inner lake formed by the natural structure of the port became dirty, the mouth of the port was first opened by means of a dredger ferry. This process was repeated at least three times. Comb steamers were cleaned continuously between the years 1850-1890 - 1909. With the cleaning of the lake, its mouth was supported by arranging it with stones called chests, and the rubble stones around the castle were also used for this work. With the construction of shops around the port, arrangements were made in the port and especially the issues to prevent pollution of the inner port were created. We see that the economic aspect of this business is more important than the cleaning of the port.

As the inner lake of the island, which is suitable for ship shelter, fills in time, this area is cleaned first. As a matter of fact, it is not possible to explain the transactions to be made at the port by dividing them into titles. In order to establish an order and to understand the subject better, the construction works are divided into titles Kos Island hosts

ships of a certain size with its sheltered structure naturally formed by the castle located right at the port. Over time, with the filling of this inner lake, the port became a disease-spreading place, and after the port was cleaned, it was desired to build a quay building here. The first studies on the port started in 1850.

While the transactions made to the port were welcomed by the public, some reactions were also brought to the agenda. The people covered some of the expenses with the donations they collected. While trying to obtain resources from the municipality for the construction of the port, pier and wharf, which was requested to be arranged in order to develop trade, it was decided to collect taxes from the goods sold from the quay, which was also applied in other ports, in order to maintain the financial source of the work. The cleaning of the port and the construction activities around it, aiming to make the economy more functional, were created with nearly eighty documents using the Ottoman archive of the Turkish Prime Ministry. In this sense, in this article, it has been tried to explain how the operations that require engineering such as the capacity of the port, its employees, cleaning, expenses and the construction of the pier are carried out with the strong support of the public. With the help of the Shipyard Superintendent, dredger barges were working at certain points in order to clean the port, as well as water adjustment barges were placed at shallow points in the port. The state did not refuse the requests and tried to send the ferries. Since the port of Kos is small, we see that it accommodates ships of certain tonnages. The masters working in the port are Greek. We see that the Greek masters, who received their subsistence and salaries within a certain period of time, completed the work in the port due to their skill in this job. While the transactions made to the port were welcomed by the public, some reactions were also brought to the agenda. The people covered some of the expenses with the donations they collected. During the cleaning of the inner lake, it was necessary to clean the ditches of the castle, which is located at the entrance of the harbor, related to the sea.

It is seen that the rubble stones found in Narince Castle on Kos Island were used to fill the ditches in the island's harbor. In this way, the dysfunctional stones in the port will be removed and the

surrounding of the port will be made tidy. Due to the constant filling of the inner harbor, we see that the dredger ferry was constantly requested from Shipyard Amire between 1850-1890 -1909. The state did not refuse the requests and tried to send the ferries. In 1911, we see that the twelve Islands were given to the Italians.

Simultaneously with the cleaning of the port, the construction of the pier was started by filling the sunken chests and stones. We were able to determine from the documents that four different Greek Masters were working in the port business. While trying to obtain resources from the municipality for the construction of the pier and wharf, which is requested to be built and arranged in order to improve trade and therefore the economy, it is decided to collect taxes from the goods sold from the quay in order to maintain the financial source of the work. However, the civil engineering of the Ottoman state is explained. How ports are built and built in the Ottoman Empire, this problem has been explained in detail.